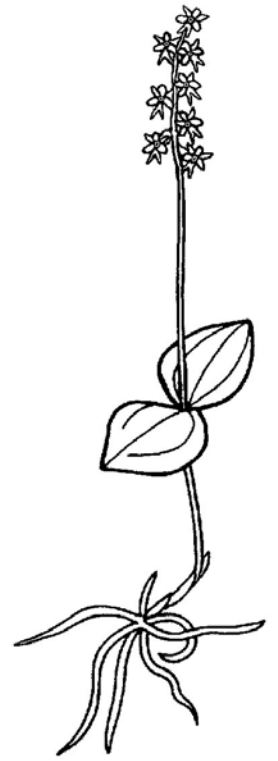
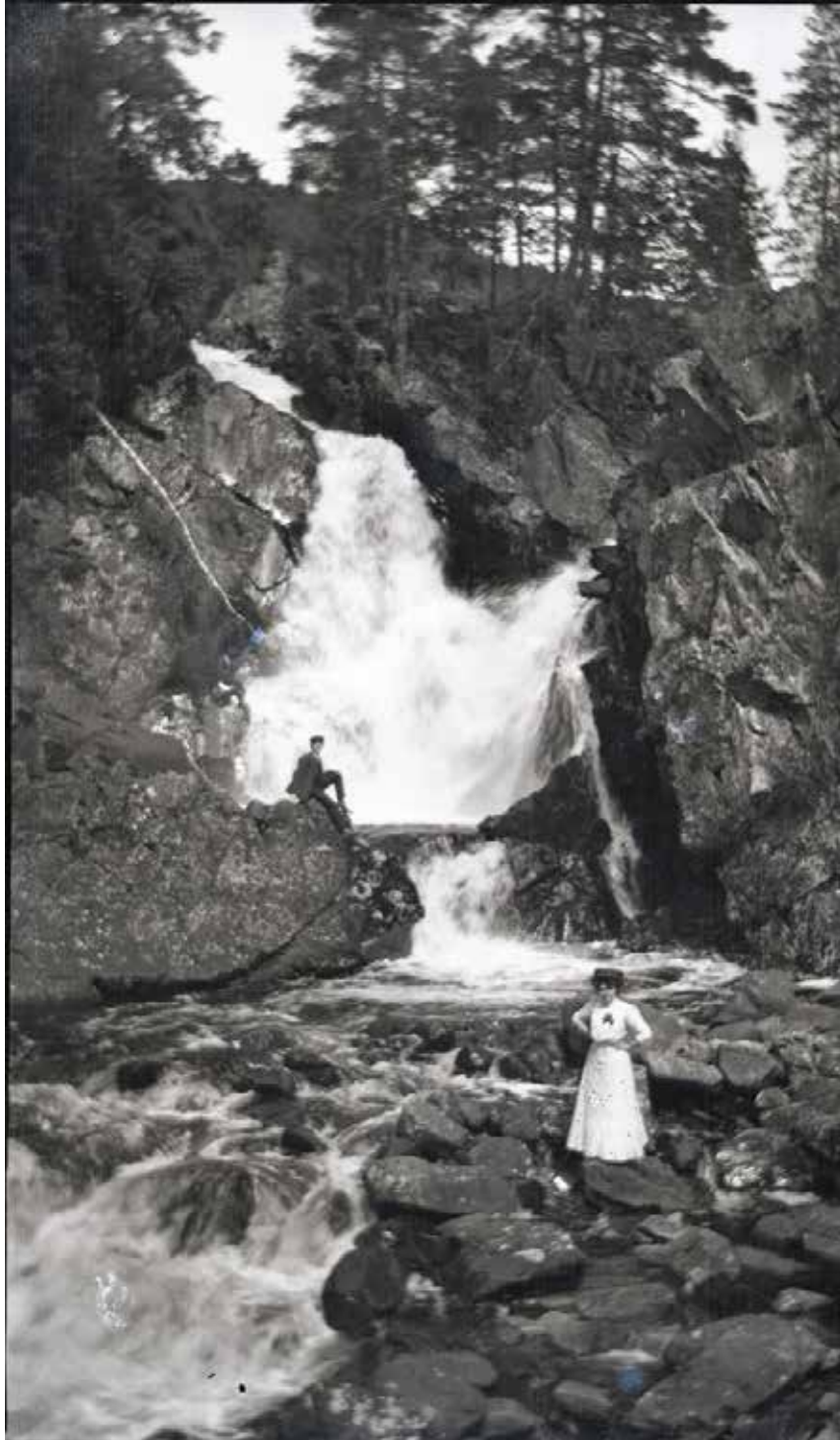

Listéra

2 - 2019

TELEMARK BOTANISKE FORENING

LISTÉRA - Tidsskrift for Telemark Botaniske Forening
(NBF, Telemarksavdelingen)
34. årgang, 2019, nummer 2

*****

ADRESSER OG TELEFONER:

TELEMARK BOTANISKE FORENING, org.nr. 989 212 621
Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn. Girokonto: 0530 3890647
Foreningens e-mail-kontakt: a-jhalvo@online.no
Foreningens hjemmeside: www.miclis.no/tbf

Kasserer: Åse Halvorsen, a-jhalvo@online.no
Tlf.: 35500135 / 91595087

Styremedlem: Jorunn Simones, jo-simon@online.no
Tlf.: 95032367

Styremedlem: Christian Kortner, ckortner@online.no
Tlf.: 91894169

Styremedlem: Bjørn Erik Halvorsen, b-halvor@online.no
Tlf.: 35289517 / 91310296

Styremedlem: David Mundal, davmundal@gmail.com
Tlf.: 41229294

1. Varamedlem: Dagny Mandt, dmandt@online.no
Tlf.: 90144859

2. Varamedlem: Anne Vinorum
Tlf.: 35514117

*****

I redaksjonen:

Charlotte Bakke (c.bakke@sf-nett.no), Norman Hagen (nohagmobil@gmail.com),
Kåre Homble (k.homble@online.no), Kristin Steineger Vigander (kristvi@gmail.com)

For bilder uten oppgitt fotograf er det forfatteren som er fotograf.

Forsidebildet: Hommefossen i Lårdalsåi. Fra fotosamling etter Hans Tveito, lagret i Vest-
Telemark Museum, Eidsborg. Publisert 10. juli 2018. - Se artikkelen på side 29.

ISSN: 0801 - 9460

BLÅVEISFAMILIEN

Selv trangsynte tvilere tror almanakken, dens budskap har aldri vakt splid eller strid.
Og melder den mai, - ja, så kaster de frakken, ...for så vidt så er de i pakt med sin tid.
I pakt med sin tid? Hvis nå blåveisen var det så kom den vel kanskje i juni en gang...
Den kom i april! Jeg gjør rett når jeg tar det til inntekt for noe jeg vil med min sang.

Den grodde bak snøen før solen fikk tid til å gjøre de selsomme undre den kan.
Den drømte om alt det vår verden skal bli til den er pioneren i løftenes land!
I pakt med sin tid er å komme før tiden, før bordet er dekket og allting er gjort.
Hver nølende tviler som melder seg siden skal likevel ikke bli jaget på port.

Men eier du motet og varmen og viljen- og eier du troen som dreper hver tvil,
da er du en slektning av blåveisfamilien, da varsler du våren i mars og april.
Da gir du deg slett ikke tid til å spørre om vinden som blåser er syd eller nord.
Når hadde vel blåveisen sitt på det tørre? Den stod under snøen og visste: Jeg gror!

Vårt liv trenger blåveisens visshet om seier for alt som er vakkert og godt i vår sjel.
Ja, si det til folket på gater og veier før vannvidd og vondskap slår allting i hjel.
Og husk, kjære venner, når markene våres selv der hvor kanonene spydde sin skam,
at vel kan all skapningen skjendes og såres men se hvor den atter står levende fram!

Ja, se hvor det blomstrer og blusser og flammer når bare det skapende liv slipper til...
Det grønnes kring skogenes mastranke stammer, det glitrer i solstrålers lekende spill.
Tross alt seirer våren og varmen og viljen, tross alt seirer livet som grønnes og gror.
Og er du en slektning av blåveisfamilien så har du en gjerning å gjøre på jord!

Arne Paasche Aasen

Foto: Tove Hafnor Dahl

Nye spennende reisemål for to telemarkinger

TO MANN I EN SUBARU TIL VÄSTER- OG ÖSTERGÖTLAND ETTER BOTANISKE OPPLEVELSER

Roger Halvorsen

Vårt medlemskap i Botaniska Föreningen i Göteborg bød på en ”östgötaresa” dette året. Etter litt fram og tilbake fikk vi plass på turen. 17 göteborgare og västergötar, to nordmenn og to östergötar blei med. Vi to fra Norge fant ut at det var lurt å ha litt god tid på reisa og dro derfor dagen før med den tanken i hodet at vi skulle legge veien nedom Nolgården Näs sør for Hornborgasjön i Västergötland for å se noe av det utvalget av godbiter vi gikk glipp av på forrige turen vi var i området.

Vi, det vil si Norman og forfatteren, ankom reservatet i rett tid botanisk sett dette året. Fjærgraset *Stipa joannis* (syn. *S. pennata*) sto fint flagrende i den lette brisen. Det var virkelig et vakkert skue.

Ellers sto bakkekløveren *Trifolium montanum* i sin fineste skrud sammen med en rekke andre sjeldenheter som hvitmure *Drymocallis rupestris* og flotte bestander av dragehode *Dracocephalum ruyschiana*. Enga var også full av solrose *Helianthemum nummularium*, fargemyske *Asperula tinctoria* og knollmjødurt *Filipendula vulgaris*.

Fjærgras *Stipa joannis* (syn. *S. pennata*)

Dragehode *Dracocephalum ruyschiana* Foto: NH

Forfatteren rusler på eskeren i naturreservatet Nolgården Näs Foto: NH

Veikanter langs veien på østsida av Hornborgasjön

I naturreservatet møtte vi en hyggelig familie som ga oss opplysninger om hvor vi skulle se etter vingvial *Lathyrus latifolius* ssp. *heterophyllus*, en art som har

fått det norske navnet vingeflatbelg. I veikanten like i nærheten av der veien på østsida av Hornborgasjön møter veien opp fra Fågeludden sto det en pen klon av den vakre erteblomsten i fin blomstring. Den likner til en viss grad på vår hjemlige skogflatbelg *L. sylvestris*, men den har breiere øreblad. De øvre bladene har gjerne to bladpar der småblada er nokså breie. Vingene på bladskafta hos vingeflatbelg er dessuten mye breiere enn vingene på bladstengelen hos sin norske slektning, opp til 3 mm. Ved siden av blomstra ”brennende kjærlighet” *Lychnis chalconica* og noen riktig vakre roser av ukjent opprinnelse.

Så gikk ferden videre mot øst, og vi endte opp i Hjo, en by som ligger ned til Vätterns vestsida.

Vingeflatbelg *Lathyrus latifolius* ssp. *heterophyllus*

Overnatting og hvile i Hjo

Etter å ha sovet ut på Andersfors B&B i Hjo (kan virkelig anbefales) og etter en av de mest spennende frokostbufféer vi har opplevd, full av lokale spesialiteter, ga vi oss i vei for å møte våre svenske venner ved Rasta i Ödeshög på østsida av sjøen.

Vi var slitne etter kjøringa og botaniseringa dagen før, men vi var som vanlig fulle av forventninger på det som venta oss.

Med bensinfylling og passe tyngde på gassen, det vil i realiteten si at sjåføren kobla inn cruisekontrollen på en "forsvarlig" fart, måtte det gå som det ofte pleier. Vi bomma på tida og nådde akkurat ikke fram i tide, ja, akkurat, –vi bomma med nær en halv time. Vi blei møtt av en tålmodig og smilende flokk med göteborgare og västergötar samt to östergötar, de fleste sikkert like forventningsfulle som oss.

Ifølge Kenneth Bergersons fyldige referat i *Calluna** hadde flokken korta ventetida med å varme opp med åkerkvein *Apera spica-venti* i kanten av parkeringsplassen.

Da vi ankom, blei det ikke mye drunting før vi var i gang etter en kjapp runde med oppriktig gjensynsglede. Man føler seg alltid velkommen på tur med Botaniska Föreningen i Göteborg og Västergötlands Botaniska Förening. Vi fikk knapt løst opp "bakedelsmuskulaturen" etter kjøringa før vi var på vei til den første lokaliteten: Kråkeryds naturreservat på østsida av Vättern. Bratt var det,

Erik Ljungstrand og Anders Svenson i Kråkeryds naturreservat

og forsiktighet blei utvist i de bratte skrentene ned mot vannet. Den store opplevelsen her var selvfølgelig dragehode *Dracocephalum ruyschiana* som sto i sin fagreste flor nedetter hyllene. Det er alltid flott å "hilse på" denne nydelige arten som ikke på noen måte kan sies å være blant de vanlige artene her hjemme. Megapikslene går fort varme i slikt selskap.

Ellers kunne lokaliteten varte opp med blant annet fargemyske *Asperula tinctoria*, musekløver *Trifolium dubium*, steinstorkenebb *Geranium columbinum*, aksveronika *Veronica spicata*, og vårstarr *Carex caryophylla*. Vi blei nesten mentalt skjeløyde der vi skulle saumfare berghyllene og samtidig følge med Erik Ljungstrands utmerkede utlegninger om asalslekta *Sorbus* som var godt representert på stedet.

*Det var ei lykke for forfatteren at før han starta skrivinga av dette turreferatet, ankom *Calluna* i posten, og det var godt å ha Kenneths ”dagboksnotater” for å holde orden på alle inntrykka som fulgte etter hvert.

Turens kanskje snurrigste lokalitet med kanskje den sjeldneste planta

Mjölby heter et sted i Östergötland. Tvers over gata for Ica Supermarked, ved et hushjørne, blei det vist fram en av de store svenske sjeldenhetene innen meldeslekta *Chenopodium*. Det dreide seg om noen små eksemplarer av sildemelde *C. vulvaria*. Vanlig er den neimen ikke her hjemme heller, snarere ”dødssjelden”, kan vi kanskje påstå. Den er liten, nedliggende og ifølge Lid, utstyrt med små eggforma til rombeforma blad. Disse har rikelig med grått mjøl på undersida. I 1974-utgaven av Lid står det å lese at planta lett kan kjennes på det Lid kaller *sterk stygg lukt*. I sisteutgaven er dette tona ned

Sildemelde *C. vulvaria*

til *vond lukt*. På svensk kalles den ”stinkmålla”, og ifølge Kenneth er lukta hos stankstorkenebb *Geranium robertianum* og skogsvinerot *Stachys sylvatica* nærmest som godlukt å regne om vi sammenlikner dem med sildemelde.

Å se en flokk med turkledde mennesker med fotoapparat i hendene, gestikulerende i kø for så å knele ved et hushjørne midt i Mjölby en fin sommerdag, må for de fleste av dem som passerte flokken, ha vært en underlig opplevelse. Kanskje vi burde anskaffe oss en varseltrekant til bruk ved slike anledninger?

Neste stopp: en klasselokalitet

Noen steder ligger sannelig naturreservatene tett. Etter bare ti minutters kjøring, like utafor Skänninge, ligger et lite område med rikmyr, Örbackens naturreservat, som nærmest kan kalles en ”klasselokalitet”.

Sildemeldelokaliteten inntil hushjørnet

På veien inn til rikmyra passerte vi en potetåker der tre fine ugrasarter sto oppmarsjert: Sanddodre *Camelina microcarpa*, åkerridderspore *Consolida regalis* og åkersteinfrø *Lithospermum* (syn. *Buglossoides*) *arvensis*, og kamerabruken hefta noen bort for en stakket stund.

Myra var tilrettelagt med gangveier av tre, såkalte *spånger*, og opphøyde stier, og da blei det igjen liv i fotografene som etter hvert blei til ei lang rekke som først balanserte på disse med en viss dannelse gjennom myra og venta på tur. Men snart blei det slutt på dannelsen når ropene om edle funn steig mot de store høydene. Det var virkelig ei rikmyr av det rette slaget, full av orkidéer i stort antall sammen med andre kalkkrevende arter. Vi visste etter hvert knapt hva vi skulle velge å feste på ”pikslene”. Derfor lot vi flere steder besøksvennlige tilretteleggelser av stier og *spånger* ligge der de lå og flyttet oss her og der ut i de våtere partiene.

Av orkidéer må nevnes skogmarihand *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, ”vaxnycklar” (voksmarihand) *D. ochroleuca*, blodmarihand *D. incarnata* ssp. *cruenta*, flueblom *Ophrys insectifera*, myrflangre *Epipactis palustris* og en og annen honningblom *Herminium monorchis*.

Her og der sto det også avblomstra eksemplarer av melnøkkel (majviva) *Primula farinosa*. Arter som breiull *Eriophorum latifolium* og brunskjene *Schoenus ferrugineus* hører med i

”Vaxnycklar” (voksmarihand) *Dactylorhiza ochroleuca*

svenske ”godmyrer”, og ofte dukker også nebbstarr *Carex lepidocarpa* opp. Her sto alle tre i store bestander mange steder ute i myra. Et sted kom vi også over en vakkert blomstrende bestand av småblærerot *Utricularia minor* sammen med småpiggeknoopp *Sparganium natans* (syn. *S. minimum*).

Blodmarihand *D. incarnata* ssp. *cruenta*

Nebbstarr *Carex lepidocarpa*

Småstopp med ukjente arter på vår vei gjennom östgötalandskapet

Det blei trengsel ved ei korgplante ved kirkegårdsmuren ved Fornåsa kirke noen mil nordover. Vi som er litt mer beskjedne fikk våre bilder etter flokkens undring og diskusjon om artens navn og opphav, og det svenske navnet var *ullblad* som direkte oversatt til en kombinasjon av klingende gresk og latin er blitt til det vitenskapelige *Eriophyllum lanatum*. Her sto det også en hvit form av en storkenebb *Geranium* som vi ikke fant helt ut av. Den kunne likne mest på en form av

Småblærerot *Utricularia minor*

Gjestene fra Norge dro lykkelige fra stedet og smilte bredt da vi satte oss inn i bilen til Anders Svenson, en av turens ekskursjonsledere, sammen med Erik.

Men det skulle komme mer!

Ullblad *Eriophyllum lanatum* Foto: NH

engstorkenebb *G. pratense*, men den var noe smekrere i formen.

Vi dro videre ned mot en sjø kalt Sommen, og gjorde en stopp ved en veikant for å ta i øyensyn Sveriges eneste lokalitet av *stäpptimjan* *Thymus pulegioides* ssp. *pannonicus*. Det siste navnet betyr ”fra Ungarn”. Vi har hørt om *T. pulegioides* som jo er vår hjemlige bakketimian, men ssp. *pannonicus* blei som gresk å regne for oss.

Lokalitet med utsikt over Sommen

Thymus pulegioides ssp. *pannonicus*

heter Somvik, blei vi belønna med en rik bestand av stor sandlilje *Anthericum liliago* som forfatteren tidligere har sett noen få steder på Öland og i sørøstre Skåne. Den sto vakkert i blomst i lag med fine ting som blodstorkenebb *Geranium*

Stor sandlilje *Anthericum liliago*

Dagens siste stopp med utsikt over Sommen

Det var godt og varmt denne dagen, og det blei tungt å vandre langt på en slags sti over et uthogd skogsområde. Men det var verdt det. Vel framme ved skrentene ned mot Sommen, nær et sted som

sanguineum, aksveronika *Veronica spicata*, flekkgrisøre *Hypochaeris maculata* og lodnebregne *Woodsia ilvensis*. Veien tilbake til bilene blei minst like lang, men om mulig tyngre og enda mer svetteig.

Vår base de følgende dagene var Föllingen hotell, vakkert beliggende ved vannet Föllingen, et aldeles utmerket sted å ha tilhold etter varme dager. God og smakfull mat, enkle og koselige rom og ikke minst et hyggelig vertskap gjorde gjengen av slitne botanikere godt.

Utafor hotellet oppdaga vi at parkeringsplassen var helt sella av ullurt *Logfia arvensis*.

Neste dag, mandag 24. juni, dro vi mot Verveln, et lite sted ved sjøen med samme navn. Stedet ligger helt sør i Östergötland, i Kinda kommune. Det ligger ved jernbanen kalt Stångådalsbanan som er en del av jernbanen mellom Linköping og Kalmar. Her fantes det tidligere en jernbanestasjon.

En rognspireahybrid, en katt og hans hage

Verveln er et lite pittoresk sted med noen få hus og en forekomst med en rognspireahybrid med det klingende navnet *Sorbaria kirilowii* x *sorbifolia*. Den var ennå ikke i blomst, og diskusjonen varte en stund. Forfatteren tok i mellomtiden et lite sveip tilbake inn i bebyggelsen, noen få hus som neppe kan kalles sentrum. Da vi ankom dit var det nemlig en riktig trassig og vakker pusekatt jeg nå ville hilse på. Den

Pus på vakt

lå midt i gata og ville ikke flytte seg da bilene toget fram på jakt etter botaniske skatter. Slike stae katter er litt interessante, særlig når de viser tegn på at de "eier stedet". Da jeg rusla tilbake, lå den der fortsatt, og da blikka våre møttes, blei det en viss forståelse mellom oss, som om den ville si: *Jada, jeg skjønner at du vil se "hagan" min*. Så snudde den og vandra med eiermine mot en kjempeflott bestand av ullurt i veikanten. Den murret litt, så på meg

Ullurt *Logfia arvensis*

der jeg takka, og vi gikk hver til vårt.

Da jeg kom tilbake var diskusjonen om rognspireaen avslutta, og vi ga oss avsted ut på koselige småveier.

Pilosella-dagen begynte

Vi stansa etter en tur gjennom vakkert landskap ved turleder Anders "slektsstuga" Täftersborg ved sjøen Täftlången i Eneby. Her foredro Erik og Anders om *Pilosella* (syn. *Hieracium*) *caespitosa*, på norsk plensveve. Det blei mange svever av slekta *Pilosella* etterhånden, så jeg skal ikke trette leserne med alle detaljene. Dessuten fikk jeg det mer travelt med å avbilde sørlandsvikka *Vicia cassubica* som vokste i fine bestander og å lære meg forskjellen på *ljus snårstarr* (har ikke norsk navn) *Carex pairae* s.str. og tettstarr (svensk: piggstarr) *C. spicata*.

Tettstarren har en kraftigere akssamling enn *ljus snårstarr*.

Langs Via fabaceae, "erteblomstveien"

Ved et sted kalt Aspenäs gikk vi for å se på ei spesiell eik med ei like spesiell historie, noe som skapte en lang diskusjon. Dit gikk vi langs en vei som fikk navnet ärtväxtvägen av Kenneth. Veikantene kunne oppvise fuglevikke *Vicia cracca*, sørlandsvikke *V. cassubica*, svarterteknapp *Lathyrus niger*, skogflatbelg *L. sylvestris* og lakrismjelt *Astragalus glycyphyllos*.

Vel tilbake var det tid for kaffe og ei brødkive før vi vandra mot en av turens store høydepunkter langs en grusvei. Her blei det

vist fram fine forekomster av trådurt *Thesium alpinum* som har et utbredelsesområde som er konsentrert i Småland, Östergötland og Blekinge. Langs veien blei det også funnet et par eksemplarer av grov nattfiol *Platanthera chlorantha*.

Trådurtlokaliteten

Trådurt *Thesium alpinum*

Trådurt *Thesium alpinum* i frukt

Birgitta Lindqvist i andakt

Mye *Pilosella*

I sitt referat skriver Kenneth: Sedan blev det "Pilosella-frossa", det vil si fråtsing i svevegruppa *Pilosella*, med hovedattraksjonen *P. decolorans*, kalt *brandfibbla* på svensk (ikke kjent fra Norge) og *P. floribunda*, kalt *tyskfibbla*. Den siste er funnet en gang i Norge, på

Jevnaker. Her fikk vi også med oss villtimotei *Phleum pratense* ssp. *serotinum* og gullkløver *Trifolium aureum*.

På en stopp ved Hycklinge kirke ved Åsunden blei det vist fram koreaeddved *Lonicera maackii* sammen med oksetunge *Anchusa officinalis*, stripetorskemunn *Linaria repens* og jordflatbelg *Lathyrus tuberosus*.

I forbindelse med bensinfylling blei det bemerkta *grå kvastfibbla* *Pilosella polioderma*, og ved sjøen Björkern fant vi *gisselfibbla*

Gisselfibbla *Pilosella flagellaris*

P. flagellaris. Her sto også tre fine starrarter *Carex* i vannkanten: langstarr *C. elongata*, bunkestarr *C. elata* og stolpestarr *C. nigra* ssp. *juncella*.

I vannet blei det funnet en tjønnaks-hybrid *Potamogeton*. Den hadde navnet *Potamogeton x zizii* og har foreldreartene grastjønnaks *P. gramineus* og blanktjønnaks *P. lucens*. Den er kjent fra en rekke

Tjønnaks-hybrid *Potamogeton x zizii*

lokaliteter i Norge nord til Steinkjer. Denne hybriden er ganske spesiell ved at den er fertil og hybridiserer med andre arter i slekta og danner da såkalte tripelhybrider: *P. gramineus x luscens x perfoliatus* og *P. gramineus x luscens x polygonifolius*. (Erik Ljungstrand pers.med.)

Svalerot *Vincetoxicum hirundinaria* kalles *tulkört* på svensk og sto i fin blomst i enden av brua over til badeplassen her.

Gamle kjente for telemarkingene

Ved Tranvik blei en av Sveriges mer uvanlige arter vist fram: ertevikke *Vicia pisiformis*, på det som kanskje er Sveriges rikeste lokalitet. Ertevikke er alltid fin å se, men vi følte oss litt bortskjemte med våre rike forekomster i Telemark

og Vestfold (forfatteren har en stor forekomst like ”borti vegen” her). Vi blei imidlertid jekket litt ned med en søt liten forekomst av engklokke *Campanula patula* og spredte eksemplarer av kammarimjelle *Melampyrum cristatum*. Bestandene av hvitrot *Laserpitium latifolium* her vekket ellers glade barndomsminner hos forfatteren og et ørlite snev av hjemlengsel.

Svenskeflaggets gamle blåfarge

Over ei vik i sjøen Åsunden ligger en utfylt veistrekning med fullt av vaid *Isatis tinctoria*, og vi spaserte langs autovernet for å ta nærmere i øyensyn den planta som tidligere blei brukt til å gi *svenska flaggan* sin fine blåfarge. Tinctorius skal da også bety ”brukelig til farging”, ifølge Lid.

Etter en vandring gjennom uthogster og høyvokst skog til levningene etter et gammelt torp, gjorde vi et søk etter en gammel lokalitet for en *Ribes*-art, men resultatet ligger fortsatt til vurdering.

Vi var fornøyde da vi ankom Föllingen, som venta med god mat og et glass vin.

Tirsdagen med et gammelt soldattorp og mye annet rart

Neste dag blei det bare varmere utover ettermiddagen. Vi dro først til naturreservatet Brokind for å se på en uvanlig stubbmarikåpe *Alchemilla samuelssonii* (syn. *A. obtusa*).

Så gikk ferden til gården Stubbetorp i utkanten av Linköping. Turledelsen hadde gjort en avtale, og

vi botaniserte blant ymse innplanta trær og en rekke hagevekster. Herfra kan det nevnes engstorkenebb *Geranium pratense*, tysk ginst *Genista germanica*, firtann *Teucrium scorodonia*, eseltistel *Onopordum acanthium*, strandsvingel

Tysk ginst *Genista germanica*

Schedonorus arundinaceus, askerstorkenebb *Geranium pyrenaicum* og krysningen mellom rosekattost og moskuskattost *Malva alcea* x *moschata*. Av innplanta trær fikk vi med oss dverglønn *Acer monspessulanum* og weymouthfuru *Pinus strobus*.

I Högstorp i Slaka sokn besøkte vi et gammelt soldattorp med mye artig. Her sto fjellknapp *Cephalaria*

Firtann *Teucrium scorodonia* Foto: NH

Eseltistel *Onopordum acanthium*

alpina med sine lyst gule blomster, martagonlilje *Lilium martagon*, russedagfiol *Hesperis pycnotricha* og röllikekrage *Tanacetum macrophyllum*.

Bortgjømt nede i den høye vegetasjonen blei Erik oppmerksom på ei sisselrot *Polypodium* sp. som han mente hadde trekk som kunne minne om myk sisselrot *P. interjectum*. Arten trenger imidlertid en liten tur under mikroskop for å kunne få en sikker bestemmelse.

I Åsmestad besøkte vi en kjempestor bestand av fransglim *Silene multifida*, som var en helt ny opplevelse for de fleste av deltagerne. Et passende norsk navn vil kanskje være ”frynsesmelle.”

Fransglim ”Frynsesmelle” *Silene multifida*

Ved lokaliteten av ”frynsesmelle”

I Linköpings havn kom høydepunktet for skriveren

Ved småbåthavna ved Stångån kom en av årsakene til at en tur rundt i Östergötland fristet forfatteren. I båthavna vokser det mye fint for en selvoppnevnt grunnlegger av den uformelle ”stråforeningen” i TBF, en ørliten flokk med spesiell interesse for gras. I innbydelsen var det nevnt at det ville bli muligheter for å se vass-svingel *Scolochloa festucacea* eller *kasgräs* som den er kalt på svensk. Den er i Sverige bare kjent fra noen få lokaliteter i Östergötland, fra Motala til Norrköping og Kville. Våre svenske venner forsøkte å dempe mine forventninger etter hvert som vi nærmet oss lokaliteten. Kanskje den ikke var kommet med aks ennå. Lokaliteten var gammelt kjent, men den var ikke besøkt dette året ennå. Nede ved flytebryggene i havna dukket den ene godbiten etter den andre opp, men det gikk tregt med ”blomstrende” strå av *kasgräs*. Det

blei tatt opp mange eksemplarer som manglet aks, men det tok tid å finne noen med aks. Vi så et og annet som kunne være arten, men da sto de som oftest utafor rekkevidde. Vi fisket opp smal vasspest *Elodea nuttallii*, ny for skribenten, pilblad *Sagittaria sagittifolia* og hornblad *Ceratophyllum demersum*, arter som ikke er å forakte for en vanlig amatørbotaniker som meg. Øya våre saumfor alt av høyvokste kjempesøtgras *Glyceria maxima*, men det ville seg ikke. Vi klarte ikke å skille ut et eneste eksemplar av kasgräs.

Men så gikk det endelig et lettelsens sukk av andakt gjennom stråforeningens medlem da Johan, en av våre svenske venner, fisket opp et eksemplar av kasgräset med blomstrende topp. Undertegnede blei etter de andre på den videre vandring der han lå på kne i lutter glede på flytebrygga, nærmest i andakt.

Arten kjennes på sine delte bladslirer, og på det lange snerpet som skiller den klart fra kjempesøtgrasets korte snerp.

Vass-svingel, kasgräs, *Scolochloa festucacea*

Kasgräs

Kasgräs og kjempesøtgras *Glyceria maxima*

Et industriområde var neste lokalitet

Den neste lokaliteten var et industriområde i nordre Linköping, Tornby. Det var visstnok et gammelt hageområde inntil jernbanen. Her ble

det registrert mange etterlatenskaper i form av hagevekster som sibirertebusk *Caragana arborescens*, tatarleddved *Lonicera tatarica*, koloradoedelgran *Abies concolor*, ekte valnøtt *Juglans regia* og gullknapp *Cephalaria gigantea*.

Siste lokaliteten denne dagen var ved noen jordhauger i Linköping, på Alkagatan. Det ble flere gode arter som svartknoppurt *Centaurea nigra*, en art som i Sverige ikke hører til de vanligste, saronnellik *Dianthus armeria*, kjent av forfatteren fra Ölands-besøk, alpeslirekne *Aconogonon alpinum*, svartgallebær *Bryonia alba* og praktbetonie *Betonica macrantha*. Botanikernes parkering på området avstedkom en overhøvling krydret med en rad for oss nordmenn ukjente svenske ukvemsord før den illsinte freste avgårde etter å ha parkert sin store lastebil og entret sin BMW. Vi hadde lært en mengde relativt ukjente svenske gloser der vi sto igjen. Men vi trykte dem ikke til våre hjerter.

Onsdag og besøk i Norrköping

En rekke lokaliteter med hageutkast, forvilla hageplanter og rester etter gamle hager lar vi i denne sammenhengen forbigås i stillhet.

Vi havnet til slutt ute ved Kolmården, øst i Norrköping kommune, hvor det ligger et gammelt marmorbrudd. Dette blei for oss to nordmenn siste stopp. Vi hadde ei kort matpause før vi gikk i gang med botaniseringa.

Mens vi satt med kaffe og niste, begynte vi å saumfare omgivelsene.

Øya falt fort på ikke helt utsprungne eksemplarer av stor stjernetistel *Carlina vulgaris* ssp. *stricta* (syn. ssp. *longifolia*) og rødflangre *Epipactis atrorubens*.

Vi rusla så langs stien opp mot utsiktspunktet gjennom det som vi etter hvert forsto var et slags museumsområde. Marmorbruddet, eller *Marmorbruket* som det kalles på svensk, har, som det står i reklamen, ”*allt från en vacker och omväxlande natur, med spennande flora och fauna, till hundraåriga byggnader och djupa gamla marmorbrott*”. Fra utsiktsplassen, som kalles Tittut, er det et fantastisk utsyn over fjordområdet som kalles Bråviken og som er en del av Östersjön.

Langs stien opp mot utsiktspunktet dukket den ene uvanlige arten etter

Fra utsiktsplassen, som kalles Tittut, er det et fantastisk utsyn over fjordområdet som kalles Bråviken og som er en del av Östersjön.

den (for oss nordmenn) andre opp. Der sto bergperikum *Hypericum montanum* sammen med et gras "stråforeningens leder" stusset over. Det var noe kjent ved det, og etter hvert gikk det opp for meg at det

Grushengeaks (*grusslok*) *Melica ciliata*

handla om en gammel kjenning fra Öland: grushengeaks (*grusslok* på svensk) *Melica ciliata*, en art som har en klart østlig utbredelse i Sverige, men som faktisk er funnet en plass i Larvik for mange år siden, trolig på ballast, ved Larvik kirke. Oppe på toppen av utsikten dukket også et av turens "hovedmål" opp: krattvikke *Vicia dumetorum* i fin blomst.

Her blei ekskursjonen avsluttet for oss to med lengst vei hjem. Vi tok farvel og takket for opplevelsrike dager i botanikkens og vennskapets ånd. Det var der og da at jeg følte at valgspråket til vår en gang felles konge, Oscar II, virkelig hadde noe for seg: *Broderfolkenes vel*.

Vi dro så på hjemvei og visste

Krattvikke *Vicia dumetorum* Foto: NH

ikke da at vi dro litt for tidlig. En liten flokk dro sammen med ekskursjonslederne videre til Norra hamnen i Norrköping og så en del snadder vi kunne hatt gleden av å få se, men det visste vi selvfølgelig ikke noe om før vi fikk Kenneths referat i hende.

Men vi kom hjem i god behold før natta kom på oss, ganske mette av inntrykk og pikslene fulle av bildeminner å dele med seg.

Takk til alle i Botaniska Föreningen i Göteborg, ekskursjonsledere og en generøs svensk blomsterprakt.

En spesiell takk til Kenneth for hans "hjelpemiddel" i form av et godt referat og til Erik for en god oppfriskning av minnet hos skriveren.

Foto NH: Norman Hagen

MYRENE – TIL GLEDE FOR NATURELSKERE OG TIL INSPIRASJON FOR KUNSTNERE.

Av Sigmund Tvermyr

Myrene er et karakteristisk og opprinnelig element i norsk og nordisk naturlandskap. Ja, vi er så vant til alle glimtene av myr og vann langs våre veier at vi kanskje glemmer at dette landskapet i verdensmålestokk egentlig er ganske eksotisk. For det finnes svært lite av myrer i varmere og mer tettbefolkede deler av verden.

Ekte myrer hører hjemme i det nordlige barskogbeltet som går tvers over Nord-Europa, Sibir og det nordlige Canada.

Mange synes myrer er kjedelig landskap. De husker slitsom trasking etter de moltene som ikke var der! Andre, med enda sterkere hang til nyttefilosofi, vil synes myrer er øde og uproduktive. Det må være de som har skapt uttrykket «vannsyk mark»! Men den som har skjerpet sin sans for mangfold og skjønnhet i naturen oppdager snart hvilken uendelig variasjon og kilde til naturopplevelse det er i myrene. Som professor Olav Gjærevoll sa det:

Myrene har sin skjønnhet, og på grunn av skiftningene i de naturgitte forhold finnes knapt en mer variert og interessant naturtype i vår del av verden.

Ja, så viktige og interessante mente Gjærevoll at myrene var, at han alt i

slutten av 60-årene foreslo å gi dem en egen verneplan. Denne er for lengst blitt realisert, og i Telemark er et tyvetalls større eller mindre myrer blitt fredet som naturreservater.

Botanikerne har et helt system de ordner myrtyperne etter. Det kan være etter måten myra er dannet på, etter topografien, om det er rik eller fattig flora, osv. Det som forårsaker myrdannelse er overskudd med vann i kjølig klima. Felles for alle myrer er dessuten at plantelivet domineres av mosearter av slekten *Sphagnum*. Disse har en helt spesiell evne til å holde på vann. Mosen gjør selv vannet surt slik at de ikke råtner når de dør, men massen hoper seg opp som torv. På denne måten vokser myra i været, og mange av våre myrer har nok drevet og vokst helt siden kort etter istiden! Opptil 13 meter dype lag av torv er det funnet i enkelte myrer der det tidligere lå et tjern.

Myrer dannes ved gjengroing av tjern og ved forsumpning på grunn av sigevann, og vi har rene nedbørsmyrer der plantene er henvist til å leve av den næring som faller ned med nedbøren. Bare de aller mest nøysomme klarer dette. Rene nedbørsmyrer hever seg gjerne opp på midten. Vi kaller den en høgmyr eller høgmosse.

Torvmyr-lagdeling

Skjematisk framstilling av utviklingen av en torvmyr over den marine grense på vestkysten.

Etter den tørre og varme boreale periode med skog på myren, fulgte den varme, men fuktigere atlantiske periode.

Myrene ekspanderte og skogen døde ut. Stubber og stammer er blitt oppbevart i torven.

I den subboreale tid ble det tørrere, og skogen kunne igjen vandre ut på myrene.

Deretter har myrdannelsen skutt fart i den fuktige og kjølige subatlantiske tid, slik at den subboreale skog danner det øverste stubbelag. (Fra Holmsen, 1922)

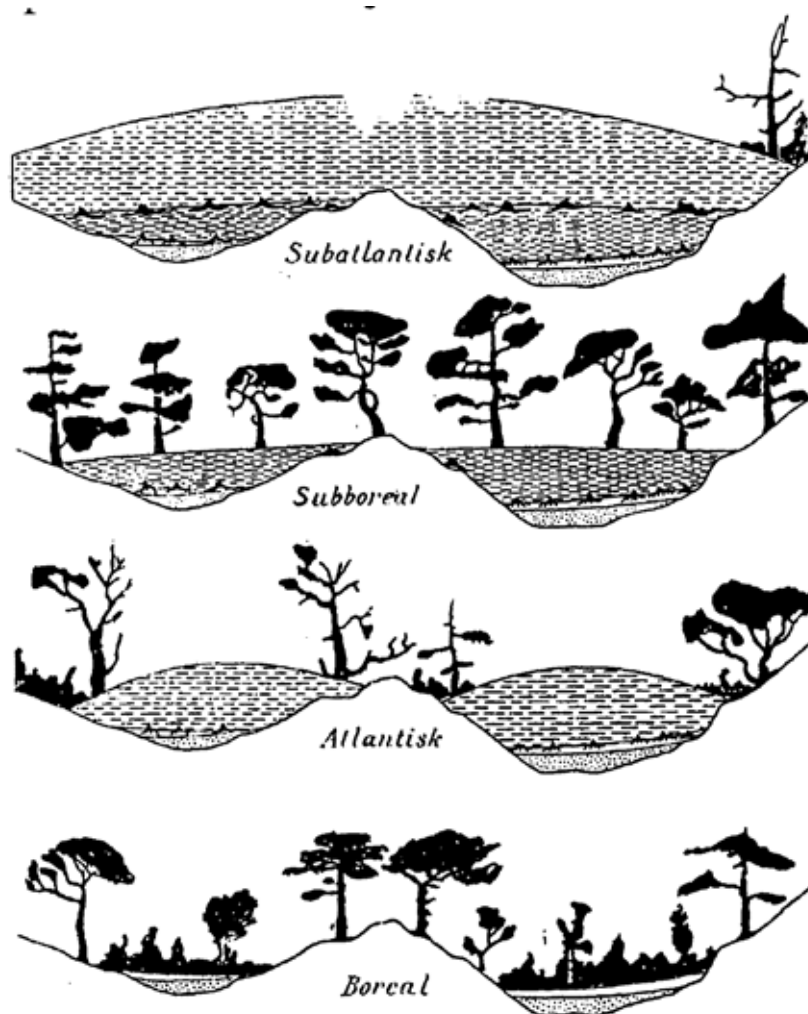
Men myrer er ikke bare interessante for botanikere og andre planteelskere. Myrlandskapet har inspirert både diktere og malere.

Tenk bare på Arne Garborgs

*«Til deg du hei og bleike myr med
bukkeblad...».*

Eller Theodor Kittelsens stemningsfulle maleri «Myrdun» og hans koselige / nifse bilder av «Nøkken» i flere varianter ved mørke skogtjern.

Ja, Henrik Ibsen selv lot seg inspirere av denne naturtypen. Han har fanget inn den samtidig nifse og idylliske stemningen ved vannliljetjernet:

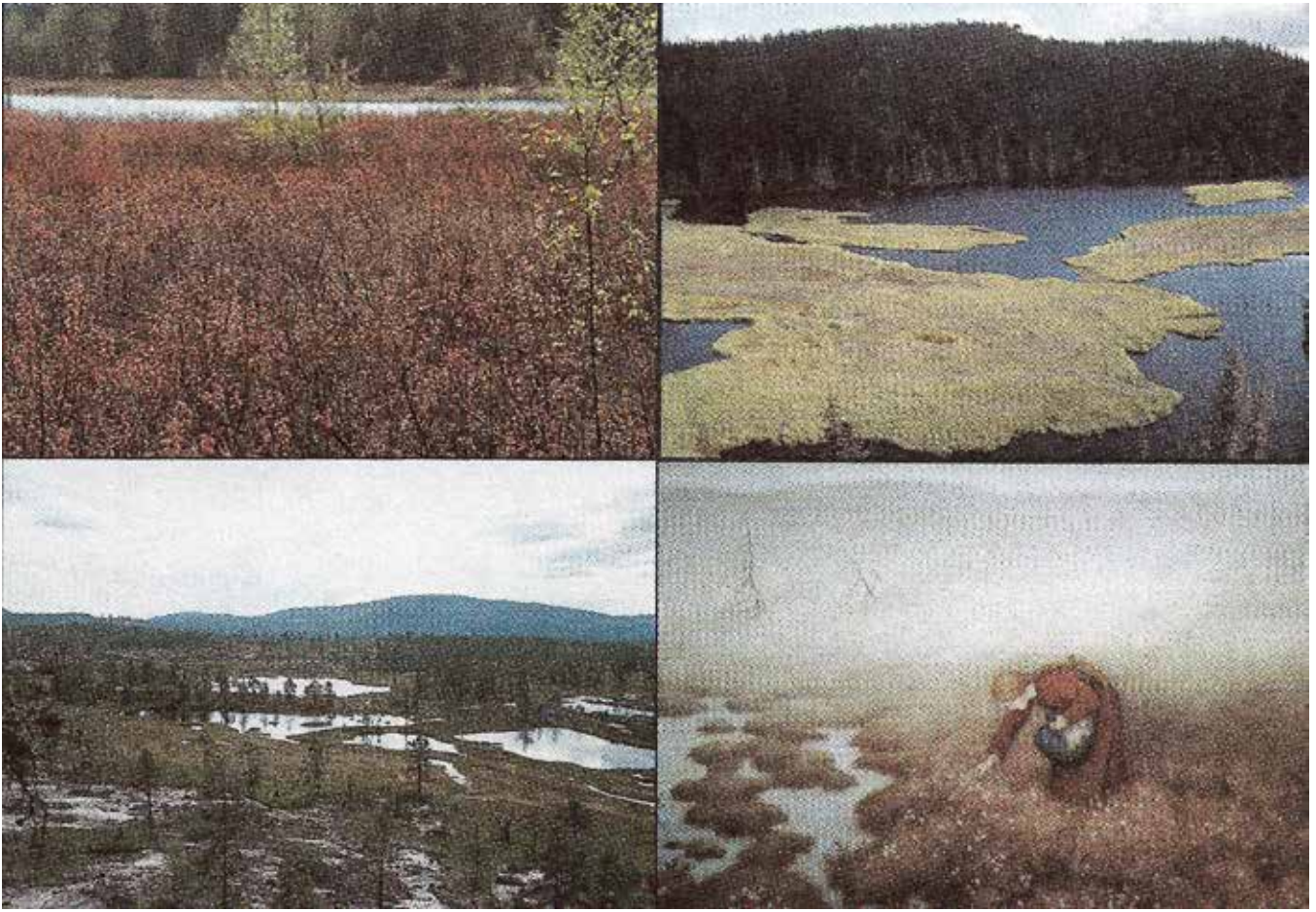

Dette er den berømte tegningen av hvordan botanikeren Aksel Blytt tolket lagene med stubber i myrene som tegn på skiftende klima gjennom tusener av år. (Teksten er fra: Gjærevoll, O. 1973. Plantegeografi.)

*Vokt deg barn, for tjernets
strømme,
Farlig, farlig der å drømme,
Nøkken later som han sover,
Liljer flyter ovenover.*

«Telemark er Norge i miniatyr» pleier vi å si for å få fram hvor variert vårt fylke er. Og mangfoldet gjenspeiler seg i myrlandskapet. På disse sidene har vi forsøkt ved hjelp av noen bilder å vise litt av dette.

Øverst til venstre:

Det anger av pors i blomst en maidaag på denne myra et sted i Kilebygda.

Øverst til høyre:

På Åslivann nord for Skien kan man se disse eiendommelige flytetorvene, her fanget inn en stille høstdag.

Nederst til venstre:

Det glitrer i myr og vann i Flottene og Nybutjern naturreservat i Drangedal.

Nederst til høyre:

Kittelsens maleri av piken som samler myrdun fanger inn en stemning av tidlig morgen med tåke som letter når sola kommer.

Tegningen (på s. 21):

Holmsen, G. 1922. *Torvmyrenes lagdeling i det sydlige Norges lavland*. Kristiania.

STEM INN ÅRETS VILLBLOMST 2020!

Kristin Steineger Vigander

For femte gang skal Norsk Botanisk Forening utnevne Årets Villblomst.

I 2019 var det ballblom *Trollius europaeus* som hadde den gjeve tittelen, men nå går vi snart inn i et nytt år, og vi skal bli enige om hvilken plante som skal bli Årets Villblomst 2020.

Vi vil gjerne at våre lesere skal være med på avstemningen, og har

nominert ni kandidater som man kan stemme på.

For å finne disse kandidatene, har NBF innhentet forslag fra styrene i våre grunnorganisasjoner. Resultatet ble en liste med verdige kandidater som våre lesere kan stemme på (figur 1–9, alle foto: KSV).

Hver person har kun anledning til å stemme på én plante.

Hvilken synes du er mest verdig til å få tittelen Årets Villblomst 2020?

Avstemning

På Facebook blir det lagt ut en mulighet for å stemme på din yndlingsplante. Du finner den på denne adressen:

<https://poll.app.do/arets-villblomst-2020>

Hvis du ikke ønsker å stemme på din kandidat på Facebook, kan du sende en e-post med ditt forslag til aaretsvillblomst@botaniskforening.no, så vil din stemme der bli talt opp sammen med de andre.

Når Årets Villblomst 2020 er kåret, vil vi skrive artikler om planten og presentere den med ord og bilder både på Facebook og i botaniske tidsskrifter, og vi vil oppfordre folk til å lete etter den i naturen og registrere den på artsobservasjoner.no.

Her er de ni kandidatene som er nominert til Årets Villblomst 2020

Hanekam *Lychnis flos-cuculi* (Nellikfamilien), figur 1

Hanekam er lett gjenkjennelig på sine rosa kronblad som er dypt firefliket. Planten blomstrer i juni-juli, og vi kan gjerne finne den i veikanter, på fuktige enger og strandenger.

Den trives særlig i åpen skog med litt næringsrikt jordsmonn. Vi ser den gjerne i slåttemark, beitemark og i veikanter. Skogstorkenebb har fiolette/rødfiolette blomster, men mange steder, spesielt nordover, kan de gjerne være hvite.

Tranebær *Oxycoccus* ssp. (Lyngfamilien), figur 2

Vi tar med både småtranebær *Oxycoccus microcarpus* og stortranebær *O. palustris* og regner dem som én kandidat. Tranebær er krypende planter som brer seg ut på torvmosetuer i myr. Blomstene er rosa og sitter på tynne skaft. De tykke, vintergrønne bladene sitter spredt på stengelen. Tranebær får bær som kan minne om tyttebær.

Marianøkleblom *Primula veris* (Nøkleblomfamilien), figur 4

Denne planten blomstrer veldig tidlig om våren, og er forholdsvis vanlig nord til Trøndelag. Det knytter seg mange sagn til marianøkleblom, og den har mange lokale navn. De fleste sikter til plantens likhet med et nøkkelknippe. Blomstene er sterkt gule, og det sitter flere blomster på hver stengel.

Skogstorkenebb *Geranium sylvaticum* (Storkenebbfamilien), figur 3

Skogstorkenebb er en meget vanlig plante som vokser i hele Norge.

Bergfrue *Saxifraga cotyledon* (Sildrefamilien), figur 5

Bergfrue er en imponerende sildreplante som ikke kan forveksles med andre planter. Blomstene er hvite og sitter i en blomsterstand med vanligvis 50–200 blomster. Planten

vokser i bratte, fuktige klippevegger på kalkrik berggrunn. Bergfrue regnes som Norges nasjonalblomst, sammen med røsslyng *Calluna vulgaris*.

**Olavsstake *Moneses uniflora*
(Lyngfamilien), figur 6**

Olavsstake er 5–15 cm høy, og er en flerårig plante med vintergrønne blad. Planten har bare én blomst på hvert av sine overjordiske skudd. Den hvite kronen har form som en 5-takket stjerne. Olavsstake er relativt vanlig på Østlandet, spesielt i høyereliggende strøk, men finnes mer spredt nordover til Finnmark.

**Liljekonvall *Convallaria majalis*
(Aspargesfamilien), figur 7**

Denne vakre planten med de hvite klokkeformete blomstene som dufter så godt er en vanlig vårplante nord til

Nordland. Den får etter hvert gulrøde bær. Hele planten er giftig.

**Bergveronika *Veronica fruticans*
(Maskeblomstfamilien), figur 8**

Bergveronika er en flerårig urt eller nesten dvergbusk med sterkt blå blomster som står i en halvskjerm. Den blomstrer rundt juni på berg og grus og på kalkrik grunn i fjellet. Bladene er tykke og blanke.

**Issoleie *Ranunculus glacialis*
(Soleiefamilien), figur 9**

Issoleie er en høyfjellsplante som blir 5–25 cm høy, med store blomster som i begynnelsen er hvite, men som etter hvert skifter farge til dyprosa. Bladene er tykke, blanke og oppflikete. Planten vokser på grus og snøleier fra Telemark til Finnmark, og er rødlistet som nær truet i Norge.

Rra ei blomstereng, Sø-Kringler, Nannestad, 8. juli 2019. Foto: Kåre Homble

PRESSEKLIPP 1

Telemarksavisa, fredag 6. september 2019, ved Dan Hagen

Satser på blomster Biologisk mangfold i Skien

SKIEN: – Blomsterenger ivaretar det biologiske mangfoldet. Nå er vi i gang med å etablere flere i kommunen.

Det opplyser Trond Farsjø, drifts-ansvarlig park, bydrift.

Han viste onsdag fram en eng i Lundedalen, rett ved Betanien hospital nedenfor statuen av Hjalmar Johansen.

–Denne skråningen er frodig. Her har vi slått gresset, og har vi tålmodighet kan det komme en fin blomstereng her, sier Farsjø.

–Hvorfor gjør dere dette?

–Det handler om samfunnsplan, vi har føringer fra fylkesmannen, og politikerne er informert. Vi startet opp med forberedelsene til dette allerede i fjor høst. Og naturligvis er biologisk mangfold utrolig viktig. Engene skaper attraktive områder for pollinerende insekter.

–Det handler ikke om å spare penger ved å slippe klipping?

–Nei, det er ikke utgangspunktet. Å etablere blomsterenger tar tid, og vi må bruke en del ressurser.

I tillegg til blomsterenger vil kommunen også la enkelte områder der det er plen få utvikle seg til enger med langt gress eller kratt og småskog. Insekter kan overvintre her, og det vil være skjulested for fugler

og andre dyr.

–Det er en utfordring å finne steder som har næringsfattig jord, det gir grunnlag for artsrikdom.

På ettersommeren

Engene skal ikke klippes jevnlig som en plen, men slås på ettersommeren. Det skjer etter at plantene har blomstret og satt frø.

Plantene vil videre tørke på bakken, og frøene får drysset av–og dermed sikre blomstring neste år.

De aktuelle områdene er merket med et skilt med påskriften ”Artsrike områder”.

Enger som etableres i Skien:

- Nenset plass – billøkke på Nenset
- Deler av parken på Gråten
- Menstad/Bøledalen
- Lekeplass Kjellemovegen
- Lundedalen

Eng-satsing: Skien kommune, her ved drifts-ansvarlig Trond Farsjø, satser på etablering av flere enger.

PRESSEKLIPP 2

Telemarksavisa, fredag 5. juli 2019 ved Thomas Furuheim

Blir ikke kvitt den Kjempelirekne er svartelistet og byr på utfordringer

PORSGRUNN: Porsgrunn kommune har fått uønsket besøk. Den svartelistede planten kjempeslirekne har slått rot ved Lilleelva og det skaper utfordringer.

–Mange lurer kanskje på hvorfor den ikke bare fjernes, men det er ikke så enkelt. Planten sprer seg under jorda og kan plutselig dukke opp sju meter lengre borte. Skulle vi gravd dem opp og tatt dem ut, måtte vi i tillegg to meter ned i jorda, sier driftsleder i Porsgrunn kommune, Anne Humborstad, til PD (Porsgrunns Dagblad) som først omtalte saken.

Kjempeswirekne kommer opprinnelig fra sørlige Sakhalin og nordre Japan. Arten ble innført som

fôrplante til Europa i 1860-årene og ble siden verdsatt som prydblant. Den er oppført på Norsk svarteliste 2012 og er vurdert til å utgjøre svært høy risiko for stedegent biologisk mangfold.

Tidkrevende

Kjempeswirekne spres vegetativt med krypende jordstengler og gjennom spredning av plantebiter som kan bli til nye planter.

Bekjempelse er mulig gjennom mekaniske og kjemiske metoder, men kan være både dyrt og tidkrevende.

–Den er på ingen som helst måte farlig, men den er veldig tidkrevende å håndtere, sier Humborstad til PD.

Stenglene kan bli 4–5 meter høye og bladene opptil 45 centimeter lange. Stenglene kan vokse ned til to meters dyp.

Vokser. Den svartelistede planten kjempeslirekne vokser seg stadig større og større ved Lilleelva i Porsgrunn. Foto: Thomas Furuheim

Biter av stengler kan bli til nye planter, og den trolige årsaken til at planten spres er flytting av jordmasser, hageavfall og veikantslått. Planten kan også spres langs vann med vannstrømmene.

Fare for spredning

–De kan ikke leveres på deponi, for da vil den kunne spre seg når den brennes. Og vi kan ikke bare røske den opp og bære den med oss. Det kan føre til at bladene flyr av gårde eller faller ned i

elva. Det ville vært svært uheldig, sier Humborstad til lokalavisa.

Kommunen forteller at de ikke har tilstrekkelig med ressurser til å bli kvitt planten helt, men at de gjør så mye de kan for å bekjempe den og hindre spredning.

–Vi har ansatte fra kommunen som kommer og slår den ned, men skulle den blitt helt borte måtte det ha blitt gjort fem–seks ganger over en fem–seks årsperiode. Det har vi ikke ressurser til.

Lårdalsåi 28. april 2019. Foto: Jostein Hellevik. Se artikkelen som starter på neste side.

Til Norges vassdrags- og energidirektorat,
Postboks 5091, Majorstua,
0301Oslo

Dato: 24.05.19

Utbygging av Lårdal kraftverk – klage på vedtak

Følgende natur- og friluftslivsorganisasjoner i Telemark ønsker å klage på konsesjon til utbygging av Lårdalsåi vedtatt av NVE 25.03.15:

- **Naturvernforbundet i Telemark**
- **Telemark Botaniske Forening**
- **Norges Jeger- og Fiskerforbund Telemark**

Lårdal, med Lårdalsåi som det mest sentrale og viktige natur- og landskapselementet, er den siste bygda i Tokke med en elv som ikke er regulert og vesentlig endret. I 2015 ga Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) konsesjon til utbygging av to småkraftverk i Lårdalsåi i Tokke kommune: Lårdal kraftverk (øvre del) og Lårdalsåi kraftverk (nedre del). Ulike faktorer har ført til utsettelse, og på grunn av konflikt med kulturminner er det usikkert om Lårdalsåi kraftverk lar seg realisere.

Utbygger Vest-Telemark Kraftlag (VTK) melder gjennom Vest-Telemark blad at de ønsker å starte bygging av det øvre kraftverket (Lårdal) nå i sommer, men må først avvente resultat av arkeologisk registrering ved Team kulturarv, Telemark fylkeskommune.

Det er sterk lokal motstand mot utbyggingen, og mange frykter at umistelige naturverdier går tapt ved en utbygging. I Tokke kommune er om lag 98% av totale vannressurser regulert til kraftproduksjon, noe som har hatt omfattende innvirkning på naturkvalitetene knyttet til vassdrag og økosystem. Dette er dokumentert i en rekke forskningsrapporter. I Tokkeåi er den berømte bandakauren nå klassifisert som «kritisk truet av utryddelse» (Kraabøl 2019). Bandakauren blir omtalt som en indikatorart –når det går dårlig med den sier det noe om vilkårene for øvrige arter i elva. Siden 2017 har NVE utført omfattende og nødvendige flomsikringstiltak langs Tokkeåi, noe som dessverre også har bidratt til å redusere de naturlige leveområdene for arter i og rundt elva ytterligere.

Etter henvendelser fra innbyggere i Tokke har vi sett nærmere på kartleggingsrapporten som lå til grunn for konsesjonsvedtaket–Lårdal kraftverk:

temarapport biologisk mangfold–Faun rapport 024-2013. Vi ønsker å påpeke vesentlige mangler ved denne, og vil på basis av dette hevde at vedtaket er gjort på for dårlig grunnlag og at utbyggingen kan være i strid med Naturmangfoldloven.

Vi vil også understreke at det er gått 6 år siden denne rapporten ble laget.

Her er noen momenter som underbygger påstanden om mangelfull kartlegging:

Lårdal er fra gammelt av kjent som et særlig frodig og artsrikt område, slik det også ble beskrevet i Faun-rapporten: «Lårdal har eit uvanleg gunstig lokalklima» (s. 11). **I arealplanen til Tokke kommune er kulturlandskapet rundt/ved Lårdalsåi klassifisert som «særleg verdifullt kulturlandskap».** Ut fra dette vil en forvente at det lå til grunn en grundig undersøkelse ved utarbeidelse av rapporten. Det er ikke tilfellet. Feltarbeidet er utført over kun én dag, 01.07.2013. Kartlegger har lagt vekt på undersøkelse av karplanter, moser og lav, men «fisk og anna fauna er bare tilfeldig undersøkt.» (s. 4). Området med bekkekløft, der sannsynligheten for funn er stor, er heller ikke undersøkt skikkelig: «Sjølve kløfta med bergveggar og fossesprøytzone var lite tilgjengeleg pga. vassføringa, og vegetasjonen her er derfor ikkje nøye kartlagt.» (s. 19)

På bakgrunn av kartleggingen, oppgir utbygger VTK i søknaden til NVE at det er funnet 4 rødlistearter i det berørte området . Til sammenligning kan det nevnes at BioFokus i en kartlegging av naturtyper for Tokke kommune i 2009, fant 101 rødlistearter. (Reiso og Olsen 2010) Dette er riktignok fordelt på ulike områder i kommunen, men flere av de undersøkte naturtypelokalitetene ligger i Lårdal, tilgrensende inngrepsområdet. Av de undersøkte lokalitetene i Lårdal er fem av sju vurdert som kategori A–naturtype av nasjonal verdi. Her er det gjort rike funn av flere artsgrupper innen flora, sopp og insekter. Rapporten til BioFokus er ikke brukt som kilde i Faun-rapporten.

Faun-rapporten oppgir Artsdatabanken som kilde, men et funn av den sjeldne arten stuvkraterlav (EN) av biolog Jon Klepsland i 2009, om lag 250 m fra det planlagte inntaket, er ikke nevnt.

Søstermarihand (VU) er nevnt, men ikke observert av kartlegger i Faun-rapporten, naturlig nok siden befaring er gjort i juli. I søknaden fra VTK gis det inntrykk av at denne ikke er observert i Lårdal siden 1980-tallet, på tross av flere registrerte funn på 1990-tallet og lokal kjennskap. Artsdatabanken opplyser om funn av flere sjeldne insektarter like ved Lårdalsåi:

løvskoggraver (NT), mørk papirveps (EN), stor blodråpesvermer (EN) og apollosommerfugl (NT). Dette bør tilsi at insektsfaunaen bør undersøkes nærmere, noe som ikke er en del av den bestilte kartleggingen fra Faun. Med dagens kunnskap om urovekkende nedgang i insektbestander, hovedsakelig på grunn av arealendringer og utbygging, er dette en vesentlig mangel ved kartleggingen.

Lårdal ligger i et sammenhengende område langs innsjøen Bandak. Her finnes det naturkvaliteter av «internasjonal interesse» (Reiso og Olsen 2010). Naturtypen bekkekløft er utpekt som et nasjonalt viktig ansvarsområde for Tokke og omtalt som «hotspotmiljøer» for biologisk mangfold.

NINA-rapport 738 fra 2011 (av Evju et al), inneholder følgende konklusjon:

Vernebehovet for bekkekløfter er betydelig. Bare få verneområder har bekkekløfter som viktig grunnlag for vernet, selv om bekkekløfter nok inngår i en del verneområder. Fordi bekkekløfter framviser stor spennvidde, både nasjonalt og regionalt, er det nødvendig med en høy andel vern for å dekke variasjonen. Forekomst av flere naturtyper som er sterkt til eksklusivt tilknyttet bekkekløfter tilsier en høy verneandel for å sikre vern av disse naturtypene. Mange av bekkekløftene er svært artsrike, men det er store forskjeller i artsinventar både mellom og innen regioner. Fra en naturfaglig innfallsvinkel bør videre vernearbeid innrettes mot områder med følgende egenskaper: (1) store kløfter og kløftekomplekser, (2) kløfter med rikt og/eller unikt arts mangfold, (3) kløfter med store populasjoner av norske ansvarsarter, (4) lavlandskløfter med rike skogtyper, (5) kløfter med innslag av særegne naturtyper (spesielt fosserøykskog og fosseenger), (6) kløfter med gammel naturskog, (7) kløfter med middels til store uregulerte elver. Framtidig kartlegging bør fokusere på å fange opp resterende kløfter med store naturverdier. (s. 4)

I kartleggingsrapporten fra Faun er bekkekløften som blir berørt av utbyggingen gitt verdi C, fordi den anslås å være for liten (260 m²) til å gis en høyere vurdering. Det er ikke lagt vekt på at den ligger i et større, sammenhengende område av stor interesse. I nevnte NINA-rapport er bekkekløfter tilknyttet Tokkeåi undersøkt og gitt høyeste verdi (kategori 6). Som nevnt tidligere ble ikke bekkekløften i Lårdal undersøkt av kartleggeren fra Faun, pga. høy vannføring på befaringsdagen. Forholdene langs bekkekløften i Lårdal er gunstige for å skape det som kalles «fosserøykmiljøer». Ifølge vurderingen til Evju et al (2011), er dette i seg selv nok til å verne området:

Med unntak av fosserøyksamfunn tilknyttet store fossefall (spesielt på Vestlandet), er en betydelig del av fosserøykmiljøene å finne i bekkekløfter. Særlig gjennom bekkekløftprosjektet er det dokumentert at

fosserøymiljøer, og spesielt fosserøykskog, i velutviklet form er sjeldne, dels fordi naturgrunnlaget for slike miljøer mangler i mange kløfter, men antagelig også fordi slike miljøer trolig har hatt sterk tilbakegang pga. vassdragsreguleringer. Det er derfor grunn til å framheve fosserøymiljøer som naturtyper som bør ha særlig stort fokus med tanke på bevaring. Særlig fosserøykskog er så sjelden, og har gått så sterkt tilbake, at trolig alle lokaliteter med godt utviklet fosserøykskog og de fleste med middels godt til svakt utviklet fosserøykskog bør underlegges formelle bevaringstiltak. Dette innebærer bl.a. at selv smålokaliteter innenfor kløfter som ellers har relativt små naturverdier, vil være aktuelle å sikre som verneområder. (s. 128)

Fylkesmannen var negativ i sin høringsuttalelse til søknaden og påpekte de store naturverdiene i området, samt den allerede høye utbyggingsgraden. De viser blant annet til de verdifulle områdene langs elva, beitemark og gammelt kulturlandskap som vil bli berørt: «Påvirkningene på kulturlandskapet er ikke tilstrekkelig vurdert og vi meiner det ikke er gjort ei god nok analyse av vassdraget som landskapselement i bygda og langs kanalen.» Vi vet at gamle kulturlandskap er hjem for en rekke truede arter. Ved graving av rørgate og etablering av nye veier inn til inntak og kraftstasjon, vil disse områdene bli varig endret, selv om arbeidet gjøres så skånsomt som mulig.

I NVEs egen rapport fra 2015 (Gaarder og Høitomt), ettergås kvaliteten på kartlegginger i forbindelse med småkraftsøknader. Det ble påvist til dels store avvik i resultater. Funn av antall rødlistede lav og moser var f.eks. 12,8 ganger så høyt i etterundersøkelsen, og det var store forskjeller i vurdering av verdier, omfang og konsekvenser. Vi mener på bakgrunn av drøftingen her at det er grunn til å mistenke tilsvarende mangler ved kartleggingsrapporten fra Lårdal, og finner derved god grunn til å stille spørsmål ved hele konsesjonsvurderingen.

I h.h.t. §10 i naturmangfoldloven mener vi også at tillatelsen er gitt uten å ha tatt hensyn til den samlede belastningen på økosystemet, ut fra den svært høye utbyggingsgraden i Tokke.

Vi vil også understreke tidsperspektivet fra konsesjon er gitt til 2019. Faktagrunnlaget er styrket for hvilke belastninger arealinngrep påfører naturen og konsekvensene er langt mer alarmerende i 2019 enn i 2013. Vi viser i den sammenheng til den nylig fremlagte rapporten fra FN's naturpanel.

Oppsummering:

Det er gått 6 år siden fagrapportene ble laget. Det er derfor grunn til å stille spørsmål med kvaliteten til Faun-rapporten.

- **Kulturlandskapet i Lårdal er i kommunens arealplan klassifisert som «særleg verdifullt kulturlandskap». Lårdalsåi er avgjørende i den sammenheng, dvs. at Lårdalsåi fortsatt må bli styrt av naturen–få renne som nå.**
- **Utbyggingsgraden av vassdrag i Vest-Telemark er høy, i Tokke er den 98%. Lårdalsåi er det siste vassdraget av en viss størrelse i Tokke, og Vest-Telemark, som ikke er utbygd.**
- **Lårdalsåi er lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt (bekkekløft) viktig. Lårdalsåi renner gjennom et unikt kulturlandskap som ligger ved, og ned til Bandak (72 moh.)–øverste del av Telemarkskanalen.**
- **Det er avgjørende å se ting i sammenheng, og legge til grunn ny fakta-kunnskap, slik som den nye rapporten fra FN's naturpanel.**

Mvh

Torfinn Sanden

Styrerep. i FNF Telemark–for Naturvernforbundet i Telemark.

Bjørn Erik Lauritzen (sign.)

Norges Jeger- og Fiskerforbund Telemark

Bjørn Erik Halvorsen (sign.)

Telemark Botaniske Forening

Kilder:

Evju et al (2011). Naturfaglige registreringer av bekkekløfter i Norge. NINA-rapport 738.

Gaarder, G. og Høitomt, T. (2015). Etterundersøkelser av flora og naturtyper i elver med planlagt småkraftutbygging. NVE Rapport 2045:92.

Kiland (2013). Lårdal kraftverk: temarapport biologisk mangfold. Faun rapport 024-2013.

Kraabøl, M. (2019): Fiskebiologiske vurderinger av bestandssituasjon og tiltak for storørret i Tokkeåi, Dalen i Telemark. Multiconsult.

Reiso, S. og Olsen, K.M. (2010). Naturtypekartlegging i Tokke kommune 2009. BioFokus-rapport 2010-21.

Konsesjonssøknad, høringsuttalelser og andre dokumenter tilgjengelig fra NVE sine nettsider.

Avisen Varden 23. okt. 2019 under “Fra fjord til fjell”:

Vil stoppe utbygging. Senterpartiet og Miljøpartiet Dei grønne vil stanse utbygginga av Lårdalsåi. Som medeigar av Vest-Telemark Kraftlag vil dei ta saka opp i generalforsamlinga, melder VTB. Avisa skriv at MDG har fått store gjennomslag i fleire saker. Varaordførar Benedikte Nes (MDG) seier at dei måtte bruke forhandlingssituasjonen godt.

NOEN GAMLE PLANTENAVN HOS HANS JACOB WILLE (1786) IX

Sifylde, et dialektnavn med en egen vri i telemarksdialekta.

Roger Halvorsen

I en rekke tidligere artikler har jeg tatt for meg noen av de gamle plantenavna i Hans Jacob Willes *Beskrivelse over Sillejords Præstegjeld i Øvre-Tellemarken i Norge tilligemed et geographisk Chart over samme*.

Planta det skal handle om denne gangen er **bergfrue** *Saxifraga cotyledon*, ei plante som har ganske mange navn i norske dialekter, og et av de litt mer kuriøse finnes hos Wille. I denne niende artikkelen tar jeg for meg navnet på bergfrue hos Wille og sammenlikner med navnebruken i annen gammel og ny litteratur og bruken av plantene i folkemedisinen og andre tradisjoner.

Også denne gangen har jeg benyttet meg av blant annet Aasens *Norsk Ordbog* (1918-utgaven), Ove Arbo Høegs *Planter og tradisjon* (1976) og en del annen relevant litteratur. Jeg viser ellers til litteraturlista nedenfor.

Teksten i Willes *Sillejords beskrivelse* er som følger:

Saxifraga Cotyledon,
SIIFYLDE, en ægte Field-Urt, som voxer i Kivle-Fieldet og ovenfor Aarhus skal efter Beretning kun blomstre hvert tredie Aar, og efter at den har

hængt et Aar i Stuen, skal den næste Aar forfriskes paa nye. Naar man kløver et Blad deraf, og lægger paa brændt Skada, da uddrages al Hidsighed.

Bergfrue godt kjent

Bergfrue, fjelldronning eller bergebrur *Saxifraga cotyledon* L. er sikkert vel kjent for de fleste av oss, og glade fjellvandrere gleder seg stort over å treffe denne vakre planta på fjelltur. Det vanligste navnet brukt hos oss er vel kanskje bergfrue, med variasjoner.

Arten har en vid utbredelse som strekker seg helt fra ”dalstroka innafor” med søndre del av Rogaland, store deler av Agder (Risør), og de lavere delene av Telemark (Kragerø og Drangedal) og Østfold og opp til de sørligste delene av Finnmark. Den finnes også ganske spredt på indre deler av Østlandet (Akershus og Hedmark). På Valberg i Kragerø er bergfrue funnet i brattveggen, bare 5 meter over havet, og her bør en bruke båt for å få sett den.

Bergfrue har i verdenssammenheng sine viktigste vokseområder i Norge, og som professor Knut Fægri sier det: *Det er ikke mange planter en kan si det om.*

Utafor Norges grenser er den kun kjent fra Alpene, Pyreneene

og noen få steder på Island, samt at den finnes som en ganske sjelden art i Nord-Sverige med spredte forekomster fra Jämtland til Torne lappmark, forekomster som til en viss grad henger sammen med den norske utbredelsen. I Sverige er arten totalfreda.

Bergfrue ser ut til å trives utmerket i bratte fjellskrenter, bergskorter og bergsprekker, oftest i vanskelig tilgjengelige eller helt utilgjengelige bergvegger. Dyring (1911) skriver om forekomstene i Kragerø:

Saxifraga cotyledon L. Bratte fjeldsider, urer. Sj. og kun paa Valberg ved Kragerø [Lindeb., Homan, Ell.], hvor den gaar ned lige til havets niveau.

Wille sier egentlig ingenting om plantas valg av voksested unntatt to lokalitetsangivelser.

Kort beskrivelse av arten

Bergfrue er flerårig og danner rosetter av taklagte, omvendt eggforma blad. Disse er snaue og fint tanna i kanten. Tennene er hvite av farge, harde og er dannet ved kalkholdig vann som skilles ut fra små åpninger i bladkanten, såkalte hydatoder. Blomstene sitter i store duskforma, sterkt greina blomsterstander som henger ut fra bergveggen som hvite slør. Nordhagen

(1955) skriver at det hittil største norske eksemplaret av bergfrue blei funnet i 1951 i Litledalen på Nordmøre. Det var 75 cm (!) langt med inntil 14 cm lange rosettblad, og blomsterstanden blei beregnet til å ha 1525 utsprungne blomster. (Om det seinere er funnet noe større eksemplar, er ikke kjent av forfatteren.)

Bergfrue danner hybrid med slektningen bergjunker *Saxifraga paniculata* som finnes både i Hjelmeland og Suldal i Ryfylkeheiene (Rogaland) og Saltdal i Nordland. Det dreier seg om to underarter av bergjunker: ssp. *paniculata* i sør og ssp. *laestadii* i nord.

La oss nå starte ”navneferden” med et dikt om *Bergbruri* av Aslaug Vaa fra diktsamlinga *Nord i leite* (1934).

Bergbruri

*Ei bergbrur stod i ufsi og sprikte med den kvite serken sin
og spegla seg att djupast i vatnet,
med tusen sjønnur dansa ut frå dei grøne skålin.
Ho er som lykka millom to menn 'skje.
Ho er ikkje tidt å finne,
men ein dag stend ho der,
i harde berget,
og då er ho annleis enn alt anna.*

*Når bergbrurin speglar seg i myrke fjøllvatn,
er det to som smiler til einannan,
er det to som vaknar or draumen sin.
Når bergbrurin drys sjønnun sine ivi vassflata
er det to hugar som flyt i hop
og laugar seg på djupet
og leikar seg med blå himil og kvite skyir.*

Bergfrue har mange navn

La oss videre se på Blytts *Norges flora* (1876) som oppgir tre norske navn på bergfrue; Bergfru, Venegut og Lilja, og deretter henviser til Ivar Aasen for flere navn. Om vi så leiter i *Norsk Ordbog* (utg. 1918) og i *Namnesamlingar av Ivar Aasen* (2006), finner vi mange flere navn:

Bergblom, Bergbruse, Bergeblome, Bergabreida, Bergfru, Bjergblomst, Fjell dusk, Fjellfru, Fjellros, Fjellrosa, Lilja, Sifydde, Sifylla, Sifylle, Steenbræk, Venegut, Vianvang og Vivang. Som en kan se, er det noen ganger små variasjoner mellom enkelte av navna.

Arbo Høeg har også med mange andre navn utenom de som er nevnt over, for eksempel bergbukk, bruraskjei, bukkeblom (Fyresdal), fjellprest og lungegras. Han har dessuten også med navnet friarblom, og skriver:

Planten vokser så utsatt til at frieren skal vise hvor mye han vil ofre for jenta si ved å bringe henne en slik plante i blomst.

Inger Gjærevoll (1999) nevner også en rekke navn som er brukt: bergakungje, bergapryd, bergjomfru, bergelilje, bergsølje, fjellbrur, fjelldronning, friarblom, lusegras og tusserose. Det siste er kjent fra Seljord.

Hva betyr så navnet sifylde?

Willes navn på bergfrue, *Sifylde*, er sannsynligvis en litt gammelmodig

form av Aasens Sifylla. Fægri (1970) tar opp dette. Han skriver:

I Telemark heter bergfruen tildels noe i retning av sifylle. Dette underlige navnet er sammensatt av to deler. Begynnelsen, si-, er forsterkende og betyr nærmest noe i retning av stadig eller alltid, og resten betyr ganske enkelt fylde, det å være full. Navnet skulle altså bety noe i retning av alltid-full eller kanskje vi skulle heller si alltid-saftig, og er altså et meget godt navn når vi tenker på bladrossetten.

Om en så leiter videre i Aasens ordbok, finner vi følgende som en forklaring som støtter Fægri i hva navnet i virkeligheten betyr (og kanskje har Fægri brukt Aasen som kilde). Aasen skriver følgende om si-:

si, (adv.), alltid, stadigt; ogsaa: overalt. Kun i Sammensætning, som: siregna, sirenna, sivaat, sibreidd.

Videre kan en lese:

Sifylla f. bestandig Fylde, eller Fuldskab. S. ogsaa Sifilla.

og

Sifull, adj. Stadig fuld; altid beruset (see sidrukken) Tel. og fl. og altså

Sidrukken, adj. bestandig drukken. "Han gjekk sidrukken heile Dagjen". Tel.

Hva så med sifylde, sifylle og telemarksnavnet sifydde?

For mange år siden fikk jeg høre navnet **sifydde** på bergfrue og oppdaga etter hvert at dette navnet, som vist over, hadde tilknytning til Telemark. Nå har det seg slik at i vinjedialekta finner vi en rekke ord der dobbel -l-, -ll- er erstattet med dobbel -d-, -dd-. (Se Fægri 1970!) Vi finner dette i ord som for eksempel *fjødd* (fjell) og *bjøddeblom* (blåklokke). Mest kjent i botanisk sammenheng er kanskje *vadderot* som ifølge Wille egentlig heter *Vadder-Rod* og som også er oppført hos Aasen (2006) med navnet *Vallarrot*, dog med et spørsmålstegn.

Jenssen-Tusch oppgir flere av navna som er nevnt over, men har også med Sifilblomme og bergkrans (fra Telemark), bergdusk, lungegræs (fra Gudbrandsdalen) og årsgrøde (fra Romsdal).

Jomfru Marias navle

Odd Vevle i Bø opplyser i et innlegg på Facebook (Villblomster) at bergfrue kalles Jomfru Marias navle. Jeg antar da at dette navnet er knytta til rosetten. Lyttkens oppgir svenske navn som Stor Stenbräcka, Bergbräcka, Stor Rosettbräcka og Bergdusk. Han har imidlertid med flere tyske navn på planta som nok kan henges på Vevles opplysning. I Tyskland er arten for eksempel blitt kalt Klein Nabelkraut av flere på 1500- og 1600-tallet, samt Frauennabel og Nabelsteinbrech på 1700- og 1800-tallet. Nabel er tysk

for navle og sammen med Frauen (frue) er dette sannsynligvis myntet på Vår Frue, det vil si Maria, og da blir det altså Jomfru Marias navle.

Nå er det visstnok flere ulike arter som blei kalt både *Cotylédon*, *Umbilicus* (navle) og Nabelkraut og Naflegräs på grunn av bladenes form og stilling, blant andre *Hydrocotyle* (= skjoldblad). Den blei kalt både *Cotylédon aquatica*, Wassernabelkraut, Nabelkraut og Venus-Nabel(kraut). Ei slekt i bergknappfamilien *Crassuláceae* har navnet *Cotylédon*, et navn som er fra gresk, *kotyledon*, og som betyr fordypning, beger eller navlegrop. Det er så blitt latinisert til *cotylédon*. Lyttkens antar at den opprinnelige planta med navnet *Cotylédon* var *Umbilicus pendulinus* (*Cotylédon umbilicus*) som finnes i Sør-Europa og som på gresk blei gitt navet *Kotyledon* og på latin *Umbilicus veneris*, det vil si Venus-navle. Han skriver videre:

I namnen Frauennabel, Jungfrunafle har för den italienska växten det äldre Venusnamnet, liksom i många andre fall, övergått til Jungfru Maria-namnet.

Veien til Vevles navnebruk er dermed ikke lang. (Men hvor har Vevle navnet fra?)

I dag kalles bergfrue Strauß-Steinbrech på tysk. Strauß=busk, kjerr, bukett eller (botanisk) kvast.

Nasjonalblomst, fylkesblomst og kommuneblomster

På en botanisk kongress i Amsterdam i 1935 blei bergfrue utnevnt som norsk nasjonalblomst av fagbotanikere. Forslaga var brakt dit av representanter fra hvert enkelt land og vurdert på kongressen. Årsaken til at bergfrue blei valgt for Norges vedkommende, er mest sannsynlig fordi, som nevnt over, at planta har sin hovedutbredelse i landet vårt.

Inger Gjærevoll (1999) skriver at flere steder i Møre og Romsdal kalles arten bergebruse, bergknipe eller bergrose og at mange først og fremst forbinder bergfrue med Nordvestlandet og Møre. Det er vel da rimelig at det er grunnen til at bergfrue er valgt som fylkesblomst for Møre og Romsdal.

Vianvang og andre valg av kommuneblomster

Som en kan se ovenfor, har Aasen med navnene Vianvang og formen Vivang. Fægri skriver at vienvang er et plantenavn som går igjen i en del trylleformularer og oppskrifter, og er brukt om flere arter. Wille kaller for eksempel småvier *Salix arbuscula* for Vier-Vand. Arbo Høeg skriver at også andre plantearter er gitt dette navnet rundt om, blant annet tysbast *Daphne mezereum*.

I Vågå i Gudbrandsdalen blir bergfrue lokalt kalt vianvang og er blitt valgt som kommuneblomst. Her skal den vokse opp til 1500 moh.

Bergfrue er også valgt eller foreslått som kommuneblomst i

flere andre kommuner, for eksempel i Valle i Setesdal hvor den kalles bergbruske. Også i Forsand kommune i Rogaland og Kvinnherad kommune i Hordaland er den foreslått valgt som kommuneblomst.

Hva med det vitenskapelige navnet?

Bergfrue hører til sildrefamilien *Saxifragaceae*. *Saxifraga* kommer fra det latinske *saxum* som betyr klippe eller berg og det latinske *frangere* som betyr brekke, bryte, knekke. Oversatt vil det da bli *den som bryter stein*, et navn som passer godt med artenes voksesteder. Våre naboland, Sverige, Danmark og Island bruker navn som følger den latinske betydningen. På svensk kalles sildrene (sten-)bräcka bortsett fra nyresildre *S. granulata* (mandelblomma) og bergfrue (fjällbrud). På dansk kalles sildrene stenbræk. Stenbræk-navnet brukes også av Aasen i ordboka hans:

Sifylla, f. *Steenbræk*
(*Saxifraga Cotyledon*). *Tel.*
Nogle Steder Sifylle el. Sifydde
(*Dunfelt*).

På islandsk kalles sildrene *steinbrjótur* (= steinbryter?). Imidlertid kalles bergfrue *klettafðu*, rødsildre (*S. oppositifolia*) *vetrarblóm*, *snjóblómstr* og *lambablóm* og myrsildre (*S. hirculus*) *gullbrá* (Löve 1945). Jenssen-Tusch angir også navnet *steinbrytill* for bergfrue på Island. Fra Norge angir han i tillegg til mange av navna

som er nevnt over, sifilblomma, lungegræs (Gudbrandsdalen) og årsgrøde (Romsdal).

Hjalmar Falk og Alf Torp skriver i sin *Etymologisk ordbok* på s.829:

Stenbræk (saxifraga) æ. sv. Stenbräcka, fra mnt. Stênbreke (holl. Steen breek) og nht. Steinbrech, m (oht. steinbrecha, f.) = eng. stone-break: planten har navn af at den skal kunne smuldre og fordrive blæresten: se Plinius 22, 64 om saxifraga (hvoraf det germ. navn er en oversættelse). Sml. Plantenavnet benbræk*.

*Benbræk er det samme som rome *Nartheicum ossifragum*. Ossifragum betyr noe henimot ”den som knuser bein”.

Har bergfrue vært brukt i i noen sammenheng?

Wille har som nevnt over, med følgende bruk:

Naar man kløver et Blad deraf, og lægger paa brændt Skada, da uddrages al Hidsighed.

Fægri skriver at den i Telemark blei brukt mot brannså.

Arbo Høeg forteller i forbindelse med navnet lungegras fra Bjerkreim i Rogaland:

Blokkone nede ved roti veks i ein tett krans og er tjukke og saftfulle.

.....

Blokkone vart turka og småknuste. So vart dei knødde i ei mjølkumla og gjevne kyr som stod og skranta og vantrivst. Dei sagde at kua hadde lungesott.

Ellers forteller Arbo Høeg om hvilke tegn som en kunne lese ut fra blomstringa for året som kom: *Når'n blomstrer rikt, skal det bli godt kornår (Hegra)*. Noen steder (Mosvik, Leksvik og Vemundvik i Nord-Trøndelag) ble det sagt at om det var mye bergfrue, rik blomstring, ville det bli mye sild (sildeblomster).

Helt til slutt: En raritet

Når en leiter i gamle (og også nye) floraer, dukker det opp overraskelser som ofte er som kuriositeter å regne. Her følger en opplysning som kan være en utfordring for de mest ihuga av våre medlemmer. Den dukket første gang opp i *Norges flora* bd. 3 (1876) av Blytt. Det gjelder en mulig hybrid mellom bergfrue og gulsildre *Saxifraga aizoides*.

Blytt skriver:

Anm. I Selskab med S. Cotyledon og S. aizoides har jeg paa Storaskarets Lerglimmerskifere i Vik i Sogn fundet en steril Saxifraga, som synes at være en Bastard af disse to Arter. Bladene linieformig spadedannede, noget spidse og lidt randhaarede, næsten eller ganske helrandede eller oventil lidt tandede, enkelte i Toppen udskillende Kalk, tykke

Bergfrue *Saxifraga cotyledon* Foto: Norman Hagen

og læderagtige, i mangebladede Rosetter.

Denne mulige hybriden nevnes også i Axel Blytts *Norges flora* (1905).

I Rolf Nordhagens *Norsk flora* er denne også mulige hybriden tatt med under gulsildre:

Danner kanskje hybrid med S. cotyledon (kalt S. Blyttii Engl.; smalbladete små rosetter. S. sj. Sogn.)

I Lids *Norsk flora* blir denne mulige hybriden først tatt med i utgavene fra 1994 og 2004. Reidar Elven skriver i 1994-utgava av Lids *Norsk flora*:

S. aizoides x cotyledon [S. x blyttii Engler & Irmscher]–Ein problematisk plante som har

*små, tette rosetter av blad med kalkporer i kanten og nokre korte tenner, berre kjend frå SF Vik og Luster. Plantane er ikkje funne med blomstrar, og nokre meiner at dei kanskje heller høyrer til **S. paniculata**.*

Også Fægri kommenterer dette. Han skriver:

For bortimot 100 år siden fant professor Axel Blytt i Vik i Sogn tre ynkelige, små bladrosetter av noe som liknet bergfrue. Man kunne fristes til å ønske at han ikke hadde funnet dem, for de har vært vanskelige å ha med å gjøre siden den gangen, og botanikerne har forsøkt å gi dem snart et navn, snart et annet. Det ser imidlertid ut til at bergfrue av og til kan opptre i en litt avvikende form med

ganske smale rosettblad, en tykk, stiv stengel og forholdsvis små, litt gulhvite blomster. Formen mangler hele den charme som bergfruen har, men botanikerne skulle gjerne ha greie på den, om noen av leserne ellers skulle komme over en slik plante. Formen er sikkert meget sjelden, for det er bare funnet noen få eksemplarer av dem, alle i Sogn.

Kanskje noen av *Listéras* lesere tar utfordringen?

Litteraturliste

- Blytt, A. 1905. *Haandbog i Norges flora*. Cammermeyers Forlag. Kristiania.
- Blytt, M.N. 1876. *Norges flora*, b. 3. Avsluttet av A. Blytt. A.W. Brøgger. Oslo.
- Dyring, J. 1911. "Flora grenmarenensis". *Nyt Mag. for Naturvidenskaberne*, b.49, h. II–III. Kristiania.
- Falk, Hjalmar & Torp, Alf. 2006. *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Faksimileutgave, 5.opptrykk. Bjørn Ringstrøms Antikvariat. Oslo.
- Fægri, Knut. 1970. *Norges planter*. J. W. Cappelens Forlag AS. Oslo.
- Gjærevoll, Inger. 1999. *Norges fylkesblomster*. Tapir Forlag. Trondheim.
- Høeg, Ove Arbo. 1976. *Planter og tradisjon*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Jenssen-Tusch, H. 1867. *Nordiske Plantenavne*. H. Hagerups Boghandel. Kjøbenhavn.
- Lid, J. & Lid, D.T. 1994. *Norsk flora*, 6. utg. v/Reidar Elven. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2004. *Norsk flora*, 7. utg. v/Reidar Elven. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Löve, Áskell. 1945. *Íslenzkar jurtir*. Ejnar Munksgaard Kaupmannahöfn. Reykjavik.
- Nordhagen, R. 1940. *Norsk flora*. Aschehoug. Oslo.
- Nordhagen, R. m.fl. 1955. *Våre ville planter*, bind III. Tanum. Oslo.
- Vaa, Aslaug. 1934. *Nord i leite*. Gyldendal. Oslo.
- Wille, H.J. 1786. *Beskrivelse over Sillejords Præstegield i Øvre-Tellemarken i Norge*. Gyldendals Forlag, Ny utg. av Lokalhistorisk Forlag 1989.
- Aasen, Ivar. 2006. *Namnesamlingar av Ivar Aasen*. Redigert av Bondevik, Jarle, Nes, Oddvar og Aarset, Terje. Norsk bokreidingslag L/L. Bergen.
- Aasen, I. 1918. *Norsk Ordbog*. Alb. Cammermeyers Forlag. Christiania.

Fra nettet

Det Norske Akademis ordbok / Ordbok / vianvang

BABYER AV STRANDTORN PÅ VEG PÅ ØYTANGEN SØR

Tekst og foto er klippet fra en e-mail sendt fra nasjonalparkforvalter Morten Johannessen til medlemmer i Rådgivende utvalg for Jomfruland nasjonalpark 4. juni 2019.

Hei, jeg sådde ut en del frø av strandtorn på kanten mellom sandstranda og dyneengene sør for Øytangen brygge på Jomfruland i oktober i fjor. Frøene ble hentet fra en vital strandtorn lenger sør på Sandbakken og fra tilsvarende plante på Stråholmen. Begge ble vannet litt under ekstremtørken i fjor, og satte godt med blomster og frø.

Lagde 16 kasser i kryssfiner på 25 x 25 x 30 som jeg gravde ned.

Fylte tilbake sand uten røtter med litt såjord/plantejord innblandet.

Tanken var at såjorda skulle gi dem fine forhold, at kassa de første årene (før den råtner ned) vil beskytte mot

røtter fra konkurrerende naboer og at kassekanten vil gjøre det enklere å vanne hvis det skulle bli behov for det.

Regner med at de er mest utsatt for tørke som småplanter.

Har lest at strandtorn liker stratifisering. I vinter tror jeg det var bra forhold med flere perioder med noen minusgrader.

For to uker siden var det ikke spiring å se, men var innom der i går.

I to eller tre av kassene har det dukket opp noen små babyer. Det var også en del tofrøblad som det er vanskelig å si hva blir ut av.

Vinden har herjet litt i overflaten av noen av kassene og kan ha blåst frøene vekk.

Så for meg at det ikke ville bli

Kasse med strandtorn

Utsåingsbed

Kartong i utsåingsbed

spesielt godt tilslag i kassene, og lagde en ”utsåingskasse” inn mot skogen.

Brukte forskjellige metoder: Rein sand, litt såjord, litt plantejord og frø fra to planter.

La i tillegg fiberduk over halvparten av dem.

Kanskje noe overraskende, er det spiring (ca. 20 planter) i melkekartonger under fiberduk med plantejord.

Følger opp videre. Det blir antakelig utprikling fra kartongene til kassene. Tror det bør være beskyttelse over kassene, da det er mye tråkk der.

Med vennlig hilsen
Morten Johannessen
nasjonalparkforvalter

Torstein Kiil kommenterte e-mailen samme dag:

Dette var interessant! Godt tenkt og jobbet. På Stråholmen har de små plantene som kom i fjor overlevd. De er tett opp til morplanten. Hilsen Torstein

Klipp fra Biofokus rapport 2014-14: Øytangen, Jomfruland nasjonalpark–forslag til skjøtselsplan Anders Thylen og Sigve Reiso

Strandtorn hadde i følge Pedersen (2010) en av sine største bestander i landet på Sandbakken. Fra at populasjonen var lav på 1980-tallet økte den på 1990-tallet, og har trolig hatt en topp i 2000–2010. I 2001 ble det talt 186 planter, hvorav ca 38 fertile (Curie 2003, i Pedersen 2010). De senere årene er det kun registrert rundt 20 planter på Sandbakken (Endrestøl og Often 2018). Strandtorn er plantet ut i 2015 både nord og sør for brygga. I regi

av Nasjonalparken ble det som et forsøk høsten 2018 sådd frø i små nedgravde kasser i områdene sør for brygga. Det var sommeren 2019 små planter i mange av de kassene som ble sådd i 2018, og Telemark botaniske forening dokumenterte i september 76 småplanter fra forsøket. Plantene vil følges opp over et par år for å gis best mulig sjanse for å overleve. Foruten plantene sør for brygga fant BioFokus ved befaring et individ i dyneengen

nord for brygga. Av de 182 planter som ble satt ut i 2015 lenger nord er det kun et par som er gjenfunnet i 2019. Det er vanskelig å si akkurat hva tilbakegang og dårlig resultat av forsterkningstiltak skyldes. For Sandbakken er det laget en skjøtselsplan som bl.a. omhandler strandtorn (Endrestøl og Often 2018). Hvordan det kan arbeides videre med reetablering og forsterkningstiltak er diskutert nærmere der, og gjentas ikke her. Trolig er det områdene sør på Sandbakken som egner seg best for strandtorn, det er her det foreligger flest funn fra tidligere. Langs dynekanten nord for Øytangen brygge er det i følge Artskart (Artsdatabanken 2019) kun et sikkert dokumentert funn fra 1975 før utplantingen i 2015. Jomfruland er hyppig besøkt og strandtorn er en art som trolig i liten grad er oversett. Det er derfor logisk å anta at forekomsten i perioden 1975 til 2015 har vært svært lav. På Sandbakken står strandtorn i marehalmbeltet i de hvite/grå dynene, og her er dette beltet godt utviklet i/over erosjonskanten. I beiteområdene nord på øytangen er erosjonskanten til dels mindre markert og marehalmbeltet stort sett fraværende, og det er mulig at dette gjør området mindre egnet for strandtorn. Dyneengen som slås nord for brygga (sone 5a) bør kunne være bedre egnet, dersom gjengroing/fortetting av grasvegetasjon motvirkes.

Rynkerose forekommer fortsatt med en del mindre individer sør for bryggen, se under 4.4.

Tiltak

Fortsett forsterkningstiltak for strandtorn iht. Pedersen (2010) og Endrestøl og Often (2018). Vi anbefaler at områder sør på Sandbakken samt sone 5a (både sør og nord for brygga) prioriteres for utplanting/såing.

I de ytre delene av dynene (hvit/grå dyne) er det vanskelig å komme til med maskinell slått (se 5a nedenfor) uten å skade bakken. Her kan en i stedet fjerne flekker (1–2 m²) av marehalm manuelt, slik at det oppstår nakne sandflekker innimellom gressvegetasjonen.

5a–dyneengene

Slått, i utgangspunktet årlig, men enkelte spesielt tørre år kan en unnlate å slå eller slå senere enn vanlig. Slått utføres etter at de fleste plantene har satt frø (normalt i første halvdel av august). Høyet får hvile et par dager på bakken for å slippe fra seg frø, og samles deretter opp og fjernes. Det bør slås så langt ned mot stranden som det er sammenhengende gressvegetasjon, men en må samtidig passe på ikke å slå strandtorn (se nedenfor). Slått utføres med lett tohjuls slåmaskin, og der hvor det er vanskelig å komme til (inn mot gjerdet, i ujevnt skråterreng og rundt strandtornforekomster) med ljà eller ryddesag med trekantblad).

Forekomster av strandtorn må kartlegges og merkes før slått. Det må vises stor forsiktighet ved slått i områdene sør for brygga, slik at en unngår ferdsel og slitasje i de åpne sandflatene.

NYTT FRA STYRET HØSTEN 2019

Nå som årets tursesong er over kan vi tillate oss å ta et lite tilbakeblikk på sommeren 2019. Heldigvis ble ikke sommeren i år så tørr og varm som fjorårets. Årets ukestur til Stord ble en suksess med spennende turmål, dyktige lokale turledere, et flott foredrag og et velvillig hotell. Da heller ikke været ble på langt nær så ille som langtidsvarselet til Yr tilsa, tror vi alle var fornøyde med turen. Årets villblomst dag ble også en suksess, med 108 deltakere fordelt på 6 turer i Telemark.

Sabima organiserte en kartleggingstur i Borgeåsen 12. oktober med god deltakelse. Sabimas flerfaglige registreringsturer gir flotte anledninger til å få være med eksperter på ulike felt og kunne lære mer. På denne turen var hovedfokuset på sopp, men det pleier å være flere fagfelt representert, så her er det noe for enhver interesse. Følg med neste gang det blir en tur i våre nærområder.

Når det gjelder våre ”vanlige” turer så er det dessverre en tendens til fallende antall deltakere. Vi landet i år på et snitt på 7–8 deltakere og vi noterer flere turer med bare 4–5 deltakere. Årsakene kan sikkert være flere, men vi i turkomiteen/styret tar gjerne imot tips til å snu denne trenden.

Hvis vi ser fram mot neste sommer så planlegger styret for at ukesturen 2020 går til Møn i Danmark fra 15.–21. juni. Her var vi sist i 1998 så det er mange nåværende medlemmer som ikke var med den gangen. Ingenting er endelig bestemt, men om det blir Møn, så blir det garantert mye spennende å se.

Neste år feirer TBF 40 år! Styret har gitt Esther Broch og Harald Stendalen i oppdrag å finne ut av hvordan vi best markerer dette. Esther og Harald tar sikkert imot tips og innspill.

I artsobservasjoner er det nå en ny løsning for floravokteri. Har du en spesiell lokalitet du gjerne vil følge opp, eller har du bare lyst til å bidra til floravokteri, så si ifra til styret. Det bør være en art (eller flere) som er rødlistet i en av de høyeste kategoriene (EN, CR), eller av andre årsaker er ekstra interessant(e).

Ellers er møtesesongen innledet med et (som vanlig) godt besøkt møte på Gvarv om skog. Møt opp på vinterens møter så bidrar du til et godt miljø og en aktiv forening!

For TBF-styret
Christian Kortner

VILLBLOMSTENES DAG TIL ØVERBØSETRA I SILJAN 2019

Charlotte Bakke

Villblomstenes dag fant dette året sted den 16. juni, og Telemark Botaniske Forening kunne tilby 6 turer. Jeg fikk i oppgave å være botanisk turlleder i Siljan. Turen gikk sammen med Siljan Turlag samt Siljan Historielag som hadde lagt opp rute og program og der Jan Erik Skilbred var turlleder.

31 turdeltakere møttes på avtalt sted ved grusvegen som fører til Haukesjødammen. Været hadde vært litt skiftende fra morgenen av, men det virket ganske bra da gruppen samlet seg for en orientering om vår forening. Men med ett satte det inn med kraftig regn, noe som fikk turdeltakerne til å styrte til bilene for å få tak i regntøy. Regne gjorde det mer eller mindre i løpet av hele turen, uten at de blide turdeltakerne lot regnet ødelegge den.

I grøfte- og skogkanten langs

Rød jonsokblom *Silene dioica*

grusvegen der vi ruslet, kunne vi se mange av tidlig sommers blomster, som engsoleie, tepperot, maiblom, myrfiol, knollerteknapp, rød jonsokblom og skogstorkenebb. Det ble en stopp ved Haukesjødammen, der noen av plantene vi så underveis ble vist fram og omtalt. Videre på turen

Johan Tudal med stil, Alf Kiste med paraply og Jan Erik Skilbred

ble det flere slike stopp for å vise fram og fortelle om de ville vekstene vi fant.

Ved Haukesjødammen var det en "skaustue". Det ble sagt at det spøkte der, og det var få som ønsket å overnatte i den. En av turdeltakerne, Johan Tudal, leste opp en skolestil som han skrev for mange år tilbake fra dette området. Jan Erik Skilbred gav en interessant orientering om tidligere tømmerfløting og skogsdrift her.

Demningen ved Haukesjødammen

Rødrandkjuke *Fomitopsis pinicola*

Turen gikk videre på skogsti mot Øverbøsetra. I begynnelsen kunne vi blant annet observere markjordbær, legeveronika, skogfiol, tveskjeggveronika, rødkløver, gjøkesyre, marikåpe og myrtistel.

Etter hvert som vi steg oppover i terrenget, fikk vi også se skogstjerne, enghumleblom, marimjelle, blåbær, tyttebær og svever. Da vi nærmet oss Øverbøsetra, ble det på et ”vått sted” funnet bekkestjerneblom.

Oppe i området der den tidligere setra hadde vært drevet ble det en lang pause. Medbragt mat og

drikke ble nytt, og lederen i Siljan Historielag, Lars Vaagland, fortalte tankevekkende om hvordan livet hadde vært her da det var seterdrift, noe som stoppet opp på 1920-tallet. En regner med at setra har vært i drift i flere hundre år. Nå ble det også en ”ny” anledning til å fortelle litt om vår forening.

I området ved Øverbøsetra var det ”botanisk sett” ikke så mye nytt å finne. Men vi la merke til noen fine eksemplarer av rødrandkjuke som vokste på ”døde” trestammer – og noe som kanskje var et

Myrtistel *Cirsium palustre*

Fram med paraplyer og regntøy!

Pause ved Øverbøsetra

”relikt” fra setringstiden – en liten stikkelsbærbusk med ett bær!

Vi fulgte den samme stien ned fra Øverbøsetra som da vi gikk oppover. Det var her den gamle Lardalsveien gikk i tidligere tider. I stedet for å gå veien via Haukesjø avsluttet vi turen på en grusvei som førte direkte tilbake til bilene.

De fem øvrige turene på Villblomstenes dag var:

Bamble 1: Bjørn Erik Halvorsen ledet turen sammen med Henrik Heyer fra Gea Norvegica i området Steinvika-Langesundstangen. Det var skyet oppholdsvær. Turen hadde 13 deltakere. Underveis ble det funnet to flotte fuglereir.

Bamble 2: Det var en fin tur til Trosby, der det ble funnet mange arter. Det var få deltakere. Kun fire møtte opp, derav turleder Trond Risdal og to ledere fra Bamble Turlag.

Skien: Turen gikk til Børsesjø og var en fellestur med Grenland lokallag av Norsk Ornitologisk Forening. Mariken Kjøhl Røsand var turleder. Det duskregnet i Naturreservatet mens de 20 deltakerne i sakte ”botanikertempo” blant annet fikk høre om familiekjennetegn, pollineringsbiologi og spiselige vekster, samt lyttet til fuglesang.

Notodden: 25 interesserte deltakere kom til området rundt Heddal bygdetun. Jorunn Simones var botanisk guide.

Porsgrunn: Sissel Dukefoss var turleder på en tur som var felles med Porsgrunn og Omegns Turistforening. 15 frammøtte fikk se hva det blomsterrike området Sildevika – Bjønnens kunne by på av skog- og kystflora.

Alle foto: Else Marie Norheim

Om spennende planter i Stavern, Larvik kommune

EVIG EIES KUN DET DELTE!

eller

GODE VENNER DELER MED SEG AV OPPLEVELSENE

Roger Halvorsen

De beste vennene gjør ofte botanikkturene til rike opplevelser. Særlig de som ringer og melder fra om at det er sommer og at det blomstrer som aller vakrest her og der. Ja, i fall man ikke skulle ha oppdaget det selv.

Her et år tok Tor Harald Melseth i Larvik kontakt om en snurrig *Arabis*, en skrinneblom, med vakker blå farge. Han skreiv følgende i en e-post:

God morgen Roger. Har du sett noe slikt før? Den har naturalisert seg på Styggås i Brunlanes.

Mvh Tor

Med e-posten fulgte et bilde av arten. (Se neste side!)

Den var funnet ute på kysten av Brunlanes, på Styggås, i gode bestander. Jeg leita litt på nettet og svarte følgende:

*Jeg synes det foreligger to mulige arter: *Arabis blepharophylla* og *A. collina* "rosea". Jeg tror kanskje mest på den første.*

Vi var vel ennå ikke helt bombesikre, Tor og jeg, og når vi nå har sett arten i etterkant, tror vi at mine navneforslag sannsynligvis er feil. Først denne våren kom jeg av gårde sammen med Øystein Ruden og vår felles gode venn Trond Grøstad. Vi er flere nå som regner med at "årets" navneforslag *Arabis collina* ssp. "rosea" er det mest korrekte. Her fikk vi hjelp av Øystein som argumenterte med at skulpene var "så-å-å lange"! "Opptil 19 cm", sa han, og slo ut med armene for liksom å understreke størrelsen. Han kunne ha blitt en praktfull forteller om fiskeskrøner og fangstene som sportsfisker!

Bestanden er stor, men det må jo nesten selvfølgelig være en hagerømling. Fin er den også! Virkelig et vakkert skue til forskjønnelse av Styggås på Brunlaneset på vårtid.

Ny deling av funn mellom venner

Første halvdel av juni i år var det igjen tid for "å dele", men la oss først gå noe tilbake i tid. For flere år tilbake meldte mine venner i

Larvik at en ganske underlig ettårig lerkespore kalt **amerikalerkespore** *Capnoides sempervirens* var funnet ute ved Stavern. Den er ifølge våre opplysninger funnet et par steder i vårt langstrakte land. Det

andre stedet er på Tjøme i Vestfold. Dessuten er den for mange år siden innplantet og samlet som forvillet i Botanisk Hage på Tøyen.

Jeg kan huske at Elling Tjønneland, min gamle lektor i pedagogikk ved

Arabis collina ssp. "rosea" Foto: Tor Harald Melseth

Arabis collina ssp. "rosea" Legg merke til de lange skulpene!

lærerskolen på Notodden, en gang fortalte meg stolt om søstera Lina som hadde funnet denne arten på Tjøme hvor familien hans bodde.

Elling var vel orientert og interessert innen botanikken, og han plantet nok en liten drøm i meg for over 40 år siden om at denne arten fortsatt kunne finnes på Tjøme.

Den er da også funnet igjen i de seinere åra om vi skal tro ryktene, og min nevnte venn Trond har vært og sett den på det gamle voksestedet.

Første finner av amerikalerkespore som er angitt synes imidlertid å være

en Nils Andreas Sørensen som skal ha funnet den på Tjøme (nå Færder kommune) 29. juni 1926.

Funnsted er angitt å være "Skauen", samme funnsted som også er angitt av Resvoll-Holmsen. Hans innsamling er gjort en dag før Resvoll-Holmsens innsamling, men kanskje var disse to personene samtidig på Tjøme.

Nils Andreas Sørensen blei seinere professor i organisk kjemi ved NTH Trondheim, men blei også etter hvert kjent som en stor fagmann innen botanikken. Han var født i 1909 og var ennå ikke fylt 17 da han samlet arten. Noe mer om hans tilknytning til funnet har jeg ikke fått klarhet i.

Like full forvirring om stedsangivelsen i Larvik som på Tjøme

Hvem var så den første som fant denne arten på Tjøme? Hva var vel mer naturlig enn å ta kontakt med Oddvar Pedersen ved Botanisk

Amerikalerkespore *Corydalis sempervirens*

museum i Oslo?

Oddvar sendte meg et småstykke han hadde scannet fra tidsskriftet *Naturen* fra 1927. Det var ført i pennen av Hanna Resvoll-Holmsen hvor hun skriver under ”Småstykker” om *Corydalis sempervirens* og *Cotoneaster tomentara* i Norge. (Sannsynlig at *tomentara* skal være *tomentosa*?)

Der står det å lese om ”vår” art, amerikalerkespore:

***Corydalis sempervirens* og *Cotoneaster tomentara* i Norge**

Corydalis sempervirens (L.) Persoon blev av mig indsamlet sommeren 1926 paa Tjøme i dennes nordlige del, hvor den vokste vild paa et berg i skogen inden et litet omraade.

En dame, der før har været bosat paa stedet, spurte om navn paa denne plante, som hun beskrev for mig. Da jeg förstod at planten maatte være eiendommelig, lot jeg hende vise mig stedet hvor den vokste.

Denne glatte blaagranne, oprette eller opstigende plante med grenet stengel og finnedede blad bærer i enden av grenene blomsterstande med 1,5 cm. lange blomster med avrundet spore.

Det mest paafaldende er blomsternes farve, idet kronen er lysrød, men i spidsen sterkt gul.

Den avviker fra vore *Corydalis*-arter foruten ved farven ogsaa ved sine lange oprette, smalt linjeformede kapsler.

Den er 2 aarig og mangler den

underjordiske knoll, som 3 av vore arter har.

Corydalis sempervirens er en nordamerikansk vildtvoksende plante, som i sit hjemland vokser paa berggrund og har en vid utbredelse mellem Nova Scotia, Carolina, Minnesota og de kanadiske Klippebjerge. Vestenfor de sidste vokser den ogsaa i Britisk Columbia og Alaska. I N. Carolina gaar den op til 4500 fot.

Den vokser altsaa i N. Amerika under klimaforhold, som gjør det tænkelig, at den vil kunne holde sig hos os, saafremt den ikke blir utryddet. Det er ogsaa værd at lægge merke til, at den hos os vokser paa berg likesom i Amerika.

Ovennævnte dame saa planten første gang for ca. 20 aar siden paa angjældende berg, og den er her efter hendes utsagn tiltat i mængde i aarenes løp, men har ikke anledning til at bre sig synderlig, da den ikke gaar ind i skogen, som omgir dens naturlige lokalitet. Hun har aldrig set den paa andre steder end paa dette berg.

Med hensyn til min egen opfatning av dens optræden paa stedet, da synes det rimelig at anta, at den maa stamme fra en ældre kultur i en eller anden have.

Efter Schübelers (Viridarium norvegicum) har den været dyrket i Universitetets botaniske have, og ved forespørsel hos havens nuværende bestyrer viser det sig at der har her været samlet frø av den helt til de senere aar. Fra

den botaniske have kan frø ha været sendt til en eller anden av de mange blomsterdyrkere paa Tjøme. Fra en have, hvor planten har været dyrket, har saa myrer transportert den til dens nuværende voksested. Den hører jo til en slegt, hvis frø har synzoisk spredning ved myrer (Sernander).

De glinsende glatte frø har det lille oljerike bihang, som lokker myrene til at slæpe frøene med sig, ofte lang vei. Paa det angjældende berg, hvor vegetationen var aapen nok til, at den fremmede plante, som spiret av det medslæpte frø, ikke blev utkonkurrert, har den da fundet betingelser for sin utvikling og har kunnet holde sig gjennom en længere aarrække.

Nå har det seg slik at det etter Resvoll-Holmsens artikkel neppe

kan være Lina Tjønneland som er den damen som hun nevner som hjemmelsperson for Resvoll-Holmsens funn, siden frk Tjønneland var rundt tretten år da Resvoll-Holmsen samlet planta.

Tjønneland-navnet kom imidlertid inn i saken da Linas bror, Knut samlet arten sammen med apoteker Oscar Saugestad i 1956.

Noen full løsning på problemet får vi neppe før familien frigir Hanna Resvoll-Holmsens dagbøker.

Nytt funn av amerikalerkespore

Så fikk vi altså melding for en del år siden om et nytt funn av amerikalerkespore fra Vestfold.

Denne gangen var den blitt funnet på Brunlaneset, ikke langt fra Stavern, i Larvik kommune. Funnstedet ligger litt sør for Gumsrød, ved ei hytte ved Raugland.

Forfatteren studerer amerikalerkesporen Foto: NH

Amerikalerkespore *Corydalis sempervirens*,
Raugland ved Stavern, 11. juni 2019.

Voksestedet er en liten fjellkulle.

Artskart har to angivelser for arten som er datert 26. mai 1993, og det framgår at Bengt von Köhler og Tor Harald Melseth fant den samme dag. Bengt har levert belegg mens Tor har levert bildemateriale.

Trond Grøstad tok 24. mai 1998 med Kjell Thowsen og forfatteren ut for å se på larkespora, og besøket er loggført i Artskart med bilde, og Trond står oppført som guide for oss. Han har også belagt arten med materiale datert 4. juni 1998. Under vårt besøk i 1998 var forekomsten vi blei forevist ikke særlig stor og overbevisende.

Imidlertid glemte aldri forfatteren denne forekomsten, selv om selve funnstedet forsvant ut av minnet.

Hvem var så den første finneren av amerikalerkespore på Brunlaneset?

Tor Harald fortalte historien

om dette, og han la på et vis inn i historien at ”æres den som æres bør”.

Hytta som er bygd ved siden av forekomsten, blei satt opp av en byggmester Mathisen fra Stavern. Han la merke til denne merkelige og vakre larkespora. Han undret seg stort over den og leverte et eksemplar til en av de store koryfèene i larviksbotanikken, Karl Hellner. Han fant heller ikke ut av hva det var for art, og han henvendte seg til vår venn Tor Harald. Etter litt leiting fram og tilbake i Lids flora falt Tor Harald ned på at det måtte være amerikalerkespore *Corydalis sempervirens*. Han mener å huske at dette funnet blei gjort i 1993, og at Larviksavdelingen kort tid etter la en ekskursjon til lokaliteten, sannsynligvis den 26. mai 1993.

Nytt søk etter amerikalerkespore

Som sagt over: Jeg glemte aldri amerikalerkespora.

Og så er det da altså dette med at ”evig eies kun det delte”. Dette er et uttrykk jeg først fikk høre av Per Salvesen fra Bergen for mange år siden.

Det resulterte i at jeg gikk hele ettervinteren og tidligvåren dette året og tenkte på at det finnes noen arter, riktig nok hagerømlinger, som jeg gjerne skulle ha sett igjen og så dele opplysningene med andre som kan ha glede av dem. Amerikalerkespora var en av dem. Den er dessuten en sannsynlig hagerømling.

Nå er det jo av og til sånn at noen arter ikke alltid oppfører seg overfor sine ”beundrere” som de burde og

at de dermed ikke dukker opp når vi helst ønsker det. Slik var det også med amerikalerkesporen. Det var noen år det var stille omkring den, men drømmen om å få se den igjen levde, om ikke i beste velgående, så i alle fall i velgående. Jeg hadde tidlig denne våren kontaktet min venn Trond og framlagt mitt håp og ønske om å få se amerikalerkespora i skikkelig blomst dette året. Han kontaktet i sin tur Tor Harald som var en av "finnerne" av arten (= den som bestemte den med sitt rette navn, 26. mai 1993 ifølge Artskart). Trond fikk tilbakemelding om blomstring rundt pinsetider. Det skulle være bra forekomster i år, og han ringte forfatteren. Gode venner altså!!! Evig eies kun det delte!

Etter kontakt med min venn Norman møttes vi to på torvet i Stavern, ved den vakre kjerka, den 11. juni, en varm sommerdag, stinne av forventning. Tor Harald hadde antyda at det var fin blomstring dette året (på grunn av fjorårets tørke?). I sol og varmt vakkert vær fant vi etter litt leiting og kartutsnitt lokaliteten som Tor Harald nøye hadde beskrevet. Bak hytta der den skulle vokse sto det tett i tett med grasløk *Allium schoenoprasum*, og da vi ankom, lettet det en stor sverm av tistelsommerfugl *Vanessa cardui* som denne sommeren ifølge media hadde invadert Sør-Norge i hopetall. På tørrberget vokste det også noen kraftige tuer av vårbendel *Spergula vernalis*, tydelig preget av at vårregnet i år hadde gitt gode

levevilkår.

Så kom det store øyeblikket! De første eksemplarene av amerikalerkespore dukket opp, og snart etter sto vi som fortrylla av synet som møtte oss. Hele bergknatten og sidene av den, mot vest, sto fulle av amerikalerkespore i alle størrelser, med blomster og frøkapsler. Vi hadde ingen opptelling, men om noen sier oss at det fantes mange hundre eksemplarer på lokaliteten dette året, protesterer jeg ikke. Det var bare fantastisk,

Vårbendel *Spergula vernalis*, Stavnes Kragerø, 1. mai 2004. Foto: NH

og digitalkameraet gikk varmt mer av farta på fotograferinga enn på grunn av de 22–23 varmegradene Brunlanes kunne by på denne dagen.

Da vi fikk pustet igjen og kjølt oss litt ned i skyggen av noen småvokste furuer, og digitalkameraet falt tilbake til en noenlunde normal arbeidstemperatur, sukket vi og spurte hverandre hva vi så skulle gjøre. Saken var klar. "Unge menn" på vår alder gir seg ikke før langt ut på ettermiddagen.

Litt fag må vel også med

Ja, jeg glemte visst helt *latin*. Den gangen i 1993 bar amerikalerkesporen det klingende vitenskapelige navnet *Corydalis sempervirens*. Nå har den som så mange andre arter, måttet finne seg "nye" slektninger og kalles nå (inntil videre?) *Capnoides sempervirens*. Det er jo slik at disse "fagnavna" skifter oftere enn enkelte av oss skifter skjorte som vår gamle venn Olaf Svendsen uttrykte det, og dessuten er de like ofte greske som de er latinske.

Jens Corneliuson skriver at *Corydalis* er gresk av *korydallis* som var navnet på lerkespore og blei latinisert til *corydalis*. Dioskorides skriver om urten *korydalion*. Det nye slektsnavnet, *Capnoides*, er også gresk og betyr omtrent noe slikt som "lik røyk" etter det greske *kapnos* for røyk. Ordet er på et vis knytta til det latinske *fumaria* som i sin tur også betyr røyk. *Sempervirens* er fra det latinske *semper* = alltid og *virens* = være grønn.

Fortsatt leiting etter gode venners råd

Gammelt og godt vennskap deler som nevnt med seg, og jeg foreslo for Norman at vi skulle ta en liten rundtur i Stavernseggen for å se etter godbiter som er blitt vist fram gjennom åra. Som tenkt, så gjort! Første stopp ble plenområdet ved rekonvalesenssenteret Presteløkka ovenfor Kysthospitalet. Ved veikanten her vokser det forresten en asalart *Sorbus* vi ikke tør å begi oss

ut på, men den hører visstnok klart til i småasalgruppa som hos Lid er kalt *subarranensis*.

Da vi entret plenområdet ved senteret, var vårvikke *Vicia lathyroides* i gode bestander og musekløver *Trifolium dubium* noe av det første som møtte oss. Videre var det en del oksetunge *Anchusa officinalis* å se. Vi ville imidlertid

Vårvikke *Vicia lathyroides* Foto: NH

Musekløver *Trifolium dubium* Foto: NH

Thymus glabrescens

først og fremst se etter forekomstene av en timian *Thymus* på området, en timian jeg bare hadde sett i avblomstret tilstand der for mange år siden. Vår venn Trond fant den i 2006 og var den som viste meg den noe seinere. Den har ikke fått noe norsk navn ennå, men den skal visstnok ha fått det vitenskapelige navnet *Thymus glabrescens*. Imidlertid opplyser Trond at den har flere synonyme navn.

Vi vandret over ei lita bru der veien kryssa bekken, og på plenområdet ovenfor sto det mange store tuer i vakker blomstring og lyste mot oss. De som hadde slått plenene rundt senteret, hadde omsorgsfullt latt tuene stå uberørte.

Annet fint småtteri

Inne i Stavern by rusla vi så rundt i gatekantene for å finne igjen en stor forekomst av vollkarse *Lepidium heterophyllum* som jeg blei vist der få uker tidligere. Vi hadde en fin bytur, men noe vollkarse fant vi ikke igjen.

Ferden videre gikk derfor ned mot utfyllingsområdene ved Bukta på Risøya. Her hadde jeg vært tidligere på sommeren. På vår seinvårtur hadde Trond og Øystein vist forfatteren en del godbiter. Blant annet vokste det her gode bestander av gråbergknapp *Sedum hispanicum* som ser ut til å være i spredning i Larviks-området. Jeg fant den

Vollkarse *Lepidium heterophyllum*,
Stavern, 2. juni 2019.

Gråbergknapp *Sedum hispanicum*

første gangen på 1970-tallet nede på markene ved havnesiloen. (Prikken på Artskart er totalt malplassert for mitt funn.) På vår første tur til dette området tidligere på året, fortalte Øystein om funn av hvitsmyle *Aira caryophylla* på stedet. Vi fant den på denne siste turen, og Tor Harald kan melde om at den fortsatt holder

stand her. Vi stakk også bortom forekomsten av sommerlupin *Thermopsis montana* som har stått her i mange år. Den stod dessverre helt uten blomster dette året.

Vi avrundet vår blomsterodysse i Larvik med et besøk til forekomsten av sverdsiv *Juncus ensifolius* uten å se snurten av den dette året, men litt seinere på ettermiddagen fant vi at nede på "Øya" var blåmarimjelle *Melampyrum nemorosum* og

Myrstorkenebb *Geranium palustre*

Hvitsmyle *Aira caryophylla*

Blåmarimjelle *Melampyrum nemorosum*

myrstorkenebb *Geranium palustre* så vidt kommet i blomst. Ei kraftig tue av russemure *Potentilla intermedia* vinket oss farvel.

Parkeringsadvarsel Foto: NH

Takk

Stor takk til Trond og Tor Harald som deler villig med seg om gode funn. Gjennom mange år har de gjort flotte funn og ledet oss andre fram til voksesteder og arter vi knapt har hørt om. Slikt varmer langt inn i hjerterota. Stor takk også til Oddvar Pedersen for hjelp med opplysninger knyttet til funn av amerikalerkespore!

Foto NH: Norman Hagen

Russemure *Potentilla intermedia* Foto: NH

Stakekarse *Barbarea stricta* ved havnesiloen Foto: NH

Sommerlupin *Thermopsis montana* Foto: NH

Returadresse: Telemark Botaniske Forening, Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn

INNHold	Side
Blåveisfamilien, dikt av <i>Arne Paasche Aasen</i>	3
To mann i en Subaru til Väster- og Östergötland etter botaniske opplevelser, av <i>Roger Halvorsen</i>	4
<i>Listéra</i> for 20 år siden: Myrene – til glede for naturelskere og til inspirasjon for kunstnere, av <i>Sigmund Tvermyr</i>	20
Stem inn Årets Villblomst, av <i>Kristin Steineger Vigander</i>	23
Presseklipp 1: Satser på blomster	26
Presseklipp 2: Blir ikke kvitt den	27
Utbygging av Lårdal kraftverk – klage på vedtak	29
Noen gamle plantenavn hos Hans Jacob Wille (1786) IX. Sifylde, et dialektnavn med en egen vri i telemarksdialekta, av <i>Roger Halvorsen</i>	34
Babyer av strandtorn på veg på Øytangen sør	42
Nytt fra styret høsten 2019	45
Villblomstenes dag til Øverbøsetra i Siljan 2019, av <i>Charlotte Bakke</i>	46
Om spennende planter i Stavern, Larvik kommune, av <i>Roger Halvorsen</i>	49